

JAROSLAV ŽÁK

ŠTUDÁCI A KANTOŘI

Přírodopisná studie

ÚVODEM SLOVO K UČENCŮM

Laskavý vědec, jemuž se dostane náhodou do ruky tato nenápadná příručka, nechť uváží, že ji napsal člověk prostý a jen mírně ve vědách honěný. Proto bude zajisté posuzovat shovívavě její četné nedostatky.

Autor knížky chtěl doplnit citelnou mezeru v onom odvětví živochopisu, jež se zove sociologie a pojednává o člověku obecném (homo sapiens) a různých odrůdách tohoto zajímavého tvora. Druh zvaný č l o v ě k š k o l n í je znám dosud jen velmi chatrně a popisován venkoncem neodborně. Tak například se tvrdí o profesorech (tvor čeledi pedagogické), že říkají „ajta“ a „medle“ a zapomínají deštníky, což odporuje pravdě a působí autoru, jenž, ač je také profesorem, deštníku vůbec nemá, fyzickou bolest.

Mimoto možno pozorovat, že názory na lid školní jsou namnoze protichůdné, podle toho, pocházejí-li od profesorů nebo od žáků, třeba i bývalých.

Ani profesor ani žák nemůže napsati o škole objektivní pojednání. Naše příručka je však napsána profesorem a Žákem zároveň — odtud její věrnost a nestrannost. To nechť uváží učencové a směle použijí sneseného zde materiálu k budování tohoto zanedbávaného oboru vědního. My pak přistupme neprodleně k věci.

SCHOLA LUDUS

Mezi neinformovaným občanstvem převládá odnepaměti bludný názor, že školství, zejména pak školství střední, je blahodárná instituce, kde zástupy mládeže, toužící po vědění a vzdělání, jsou poučovány a vychovávány obětavými muži a ženami. Z tohoto mylného předpokladu vycházejí všichni reformátoři a bojovníci za novou střední školu, pročež jejich úsilí končí nezdarem. Neboť střední škola je ve skutečnosti kolbiště, kde utlačovaný lid studentský, čili študáci, vede nesmiřitelný boj proti panující kastě profů neboli kantorů.

V tomto duchu dlužno si také vykládati slavný výrok Komenického „schola ludus“, jenž bývá nepřesně překládán do češtiny „škola hrou“. Správně má znít „škola je mač“ a svědčí jistě o bystrém postřehu velkého učitele.

Kdyby byla škola opravdu učilištěm, jak soudí naivní idealisté, museli by žáci, odcházejíce domů, libovati si takto: „To byl dnes fajn den, to jsme se zase vzdělali!“ A pan profesor, kráčeje k obědu, pobrukoval by si spokojeně: „Dnes se mi to podařilo. To jsem je dnes pěkně poučil.“

Ve skutečnosti se úspěšný student chlubí: „dneska jsem ho rozštípal na čtyři kusy“ nebo „roztrh jsem ho jak vopici“ (těž slanečka), nebo „to jsem ho probodnul“ (přerazil, rozsekal na hadry, polil, přeráz, voddělal, vodkrouhnul).

A krutý profák se vychloubá ve sborovně: „Tak jsem toho klacka Neťuku dneska skřípnul. U tabule ani nezabral, ale já ho hnál trapem!“

Žák, jenž prohrál svou bitvu, ulevuje si: „Ten mne srovnal se zemí (vodrovnal, propích, sklídil, probod), vytil mi perka, plaval jsem jak admirál.“ Kantor, který utrpěl neúspěch, mrzutě si stěžuje: „Ten lump Čečetka mi zase dnes uklouzl. Ale já mu ještě prozkou-

mám ledví a potom se uvidí . . .“, nebo pronese temnou pohružku: „... ale až já ho nacytám!“

V tomto nesmiřitelném zápase jest veškerá iniciativa na straně lidu studentského. Uvážíme-li, že kantorstvo je vyzbrojeno zbraní tak mocnou a drtivou, jako jsou pětky neboli pumy, zvané těž pec-ky, bajle, koule, bomby, boule čili sardele, pochopíme, jaké vynalézavosti a podnikavosti je třeba, aby bezbranný študák potřel nepřítele. Platí tu především známá sportovní zásada — s nejmenší námahou největší možný výkon. Jen výjimečně svědomití mladíci a dívky připravují se na věci, které možno opsati. Takovéto plýtvání energií je u ostatního národa studentského v hlubokém opovržení.

Jak složitých a geniálních opatření je třeba k obelstění sveřepých kantorů, uvidíme z tohoto příkladu. Krutý němčinář, zvaný stručně „Princ Eugen der edle Ritter“, doporučil pozornosti studentů článek „Sobieski, Sieger über die Türken“, z čehož plyne, že článek bude zítra za úlohu. Při kompozici přistihl žák Palivec, an opisuje z vytrženého listu učebnice, který měl položen na kolenou. Ubíraje se s tímto zabaveným „tahákem“ k tabuli, maně se ohlédl a hle! žák Palivec vytahuje z náprsní kapsy jakési lejestro. Byl to průklep článku, pořízený strojem. Zavilý němčinář podnikl zevrubnou prohlídku a našel jiný průklep pod pijákem, další v sešitě, v lavici, pod deskou lavice, v botě a v kapsičce u vesty. „Tak, a teď pracujte!“ vece vítězně, zničiv všechny nedovolené pomůcky. Nyní teprve mohl student Palivec nerušeně opisovati z miniaturního, krasopisně napsaného listku, který měl v dlani a jenž byl připevněn gumičkou na ruku v rukávě.

K tomu dlužno podotknout, že opisoval z důvodů ryze sportovních a prestižních, neboť díky pracnému vyhotovení několika duplikátů uměl článek skoro zpaměti. Příklad ukazuje, že není účelem naučiti se článku, nýbrž obelstít bdělého nepřítele. Pocit blaha, který se rozhostí v nitru žákově po zdařilém úskoku, je prostě k nezaplacení.

Na druhé straně nemůže být pro študáka většího pokoření nad

onen neblahý případ, když zapomene „tasana“ v úloze. Triumfující kantor připiše na papírek nějakou posupnou glosu a vloží jej jakoby nic zpět do sešitu. Když pak postižený při opravě rozevře kompozici, pase se škodolibý profák na studu a rozpacích červenajícího se studentíka.

Než nepředbíhejme a postupujme soustavně v popisu rafinované války študáků s kantory. Abychom podali pokud možno věrný obraz tohoto věčného boje jedněch proti druhým, musíme uvážit, jak spleť a mnohostranné jest ono mužné zápolení a jak rozmanité typy bojovníků se vyskytují v obou táborech. Není to problém nijak jednoduchý. Jsouť na obou stranách zrádcové a podobné živly, které činí situaci složitou. Všimněme si nejprve lidu studentského, jenž jsa utlačován, deptán, stíhán a poroben, těší se sympatiím veřejnosti.

ČÁST PRVÁ

*Študáci co tvorové pospolití.
Odrůdy a zrůdy lidu studentského a jeho bojové
metody.*

Študáci se vyskytují v menších smečkách po třiceti až šedesáti jedincích. Takovýto studentský kolektiv zove se „klasa“ neboli „kláda“. Jako celek bývá kantory nazýván „miláčkové, synkové, banda mizerná, skotáci, darebáci, studenti, student, zvěř, papnhajmští, ušatí, klackové, milí přátelé, mládenci a dívky, chytráci, hlupáci, zabeďněnci, ignoranti, mládež, Václavové, sběř, holota, líná holota, holoubci, kosové, dětičky, holomci“ atd. atd. Klasa vyluzuje šum, ševel, šepot, hluk a v nestřežených okamžicích vydává řev. Bude o něm ještě řeč, až přejdeme k vlastnímu vyučování. Zdánlivě jednotná smečka je složena z nejrůznějších žvlů. Význačné typy dovolíme si stručně zpodobnit.

KANAÐAN

Trdný úděl středoškoláků zpřijemňuje třídní komik zvaný kanaďan, jenž výborně napodobuje hlasy zvířat a pánů profesorů, jejich slavné výroky („zde vidíte neviditelný plyn“, „i ten Kolísko, který je z vás nejlepší, je největší rošťák, a pak se to stupňuje a nejhorší z darebáků je ten lump Řeháček“ ap.). Kanaďan umí kreslit karikatury kantorů a dělá polohlasně vtipy při vyučování, čili jak zní konferenční hlášení, „ustavičně vytrhuje, ruší vyučování drzími poznámkami, znepokojuje sousedy a zesměšňuje můj předmět“. Trpívá nevině a heroicky za poklesky svých druhů, neboť každá nevypátraná rošťárna se mu přičte na vrub.

Mezi třídními komiky se najdou vynikající akrobaté. Znal jsem žertovného mládence, který dovedl v okamžiku, kdy pan profesor psal na tabuli latinské slovíčko pes = noha, udělat na lavici stojku, a když se učitel otočil, seděl zase na svém místě jakoby nic. Což se pokusil jeden ctižádostivý spolužák napodobit, ale právě v okamžiku, kdy táhl bezvadný stoj, vešel do třídy pan ředitel a projevil naprosté nepochopení pro jeho borecký výkon.

REPETENTI

V každé třídě bývá několik vousatých seniorů, kteří „prohráli ligu“, to jest byli poraženi „knokaut“. Pro své bohaté životní zkušenosti stávají se rádci a oporou celé třídy. Dovedou mistrovským způsobem užívatí taháků s jistotou ostřílených bojovníků. Tak například nezkušený studentík vpíše si latinský překlad mezi řádky Ovidia, nebo si vloží do knihy lísteček. Přistoupí-li nedůvěřivý kantor blíže ke své oběti, vyjde podvod najevo a postižený slízne zmíněnou již sardel, bobuli čili eso. Naproti tomu zkušený repetentský vlk má tištěný překlad stejně vázaný jako originál a čte s klasickým klidem přímo z českého textu. Marně slídí podezřavý prófa okolo vyvolaného. V knize žádných vpisků nezjistí a odchází potřen a zahanben.

Mezi repetenty zaujímají čestné místo mužové vědecky založení, kteří berou studium vážně a s čínskou houževnatostí absolvují každou třídu nejméně dvakrát. Repetenti tohoto druhu bývají obyčejně „putovní“, neboť aby prohloubili studium a poznali různé učební metody, zkoušejí štěstí na několika ústavech. Koluji dojemné legendy o bělovousých repetentech, znalých středního školství po celé republice, kteří, jakožto senioři ústavu, těšili se účtě sboru a posléze vykonali maturitu „honoris causa sub auspiciis“ před zraky svých dojatých učitelů, dítek a vnuků. Vědecky však tento případ doložen není.

ŠPRTÁCI

Mezi študáky je několik druhů odrodilců, kteří ztěžují boj proti společnému nepříteli. Poměrně nejméně škodlivá je odrůda dřičů.

Dřiči, jinak též biflouni, rváči, štváči, štvouni, pilníci neboli šprtáci, jsou individua povahy tiché a zakřiknuté. Přicházejí do školy první a plouží se samotářsky chodbami, ustavičně tiše mumlajíce poučky, slovíčka, básničky a vzorce. Žijí ve stavu trvalé úzkosti, že se něco zapomněli naučit. Kdykoli zvoní do hodiny, chytí se šprták zoufale za hlavu a s výkřikem „šmarjá, já jsem dutej jak bambus“ řítí se do třídy. Spolužáci ovšem vědí, že šprták je bezvadně nadřen (nabítej čili nadrženej, těž navrčenej, našprtanej, nahustěnej) a ani srdcervoucí nářky šprtákovy nevzbudí v nich soucit.

Šprtáci se dělí na dobrosrdečné a na krkouny. Dobrosrdeční se těší oblíbě třídy, neboť ochotně „vyzařují“, „přihrávají“, „vysílají na krátké vlně“, to je napovídají. Rovněž při kompozici posílají vypracované příklady a překlady, zvané taháky, tasany, fištráky a šalvost-ry. Dávají před hodinou nezištně opsati „cvigro“ a vůbec jsou to tvorové kolektivu prospěšní. Zato krkouni odmítají poskytnouti jakoukoli pomoc svým bližním, trpí za to různé ústrky a jsou v obecném opovržení.

Vyskytují-li se šprtáci v příliš hojném počtu v jedné třídě, stávají se metlou klasy, neboť požadavky kantorů jejich zásluhou stoupají.

DATLOVÉ

Zvláštní druh šprtáka je šplhoun, šplhavec neboli datel. Šplhoun je nízká duše, která namísto mužného boje pokouší se zalichotiti se nepříteli. Pomáhá panu profesorovi do kabátu, podává pero, tužku a gumu, říká kandidátům profesury „pane doktore“, dává se dobrovolně vyvolávat (šmajchluje), stále se hlásí (trojčí) a zkoumá záliby jednotlivých učitelů, aby si tak získal jejich přízeň. Je-li profesor vášnivý astronom, čouhá šplhounovi ostentativně z kapsy daleko-

hled, chodí-li učitel rád do koncertů, vyskytují se i tam datlové, předstírající nábožné zaujetí pro vážnou hudbu. Před profesorem sportsmanem čte šplhavec nápadně rozložený „Star“, před katechetou modlitby, při matematice listuje horlivě v „Ročence českých matematiků“. Na školním výletě obklopují datlové jako kuřátka pana profesora, a zatímco ostatní dav holduje někde v závětví bujným rošťárnám, naslouchají horliví studentici botanickým a zeměpisným výkladům třídního.

Před hodinou napomíná šplhavec spolužáky, aby nehlučeli, a tváří se zarmouceně, když si profesor stěžuje na nezáměr třídy o svůj předmět. Celkem je šplhoun figura zábavná a bývá pro ostatní zdrojem veselí.

ŠPICLOVÉ A ŽALOBNÍČCI

O donašečích čili špiclech se zmíníme jen letmo. S potěšením třeba doznat, že na republikánských školách valem vymírá tato odporná zrůda, jež bývala nezbytnou akvizicí za starého mocnářství. Jen sem tam živoří ojedinělý exemplář, chovaný co kuriozita.

Na místě špiclů vyskytují se v nižších třídách čili „hurvínkárně“ neškodní žalobníčkové. Od tercie výše pokládá se žalobnictví za nedůstojné muže a konflikty se vyřizují soubojem na facky, jak se sluší na gentlemany.

Vzniknou ovšem někdy tragické rozpory, které i moudrý sbor profesorský přivádějí do rozpaků. Tak se přihodilo nedávno na jednom gymnasiu, že drzý primán pustě spílal sextánovi, střílel po něm papírové kuličky a zesměšňoval ho před dívkami. Postižený gentleman se octl v trapné situaci, neboť se nesluší, aby dospělý muž pohlavkoval před dámou děcko, tím méně pak, aby žaloval panu profesorovi. Jeho dva spolužáci mu přichvátali na pomoc a lapivše bujné dítko, dali mu hobla. To však uviděla jedna paní profesorka a oba junáci se dostali do konference pro surové ubližování malíč-kým. Zaslouží veřejné pochvaly, že sbor profesorský vzal v úvahu

všechny polehčující okolnosti a spokojil se s otcovskou domluvou oběma provinilcům i lynčovanému děcku.

PRIMUSOVÉ

Každá klasa má svého primusa neboli extratřídu, popřípadě několik veleduchů, kteří bývají povahy různé. Někdy jsou to dřiči, jindy „vytahováci“ čili „vytahovadla“ a posléze „správní kluci“. Primus takzvaný „správný“ (řáckeje, řádivěj, ohromnej, skvělejš, bezvadnej) je mladý muž, jenž se vůbec neučí, všechno umí, je mistrem v napovídání, má „fajn fóry“ a bývá obvykle vůdcem třídy. Kantoři o něm prohlašují, že „je sice rošťák non plus ultra, ale hlava otevřená“ a zálibně si při tom pomlaskávají. Je prostě miláčkem štěstěny.

SVĚTÁCI, BÁSNÍCI, OKULTISTÉ, DONŠAJNI, DÍVKY A OSTATNÍ LID ŠTUDENTSKÝ

Vytkli jsme hlavní typy študáků, jež vznikají a vytvářejí se ve školním prostředí, nemajíce jiné obdoby. Mimo ně vyskytují se mezi studující mládeží typy jaksi všelidské, pro školní potřebu přizpůsobené.

Je to zejména třídní básník, jinoch zachmuřený a venkoncem pesimista. Opovrhne surrealismem a podobnými zastaralými směry v umění, blazeovaně dříme při školním výkladu, přispívá do studentského časopisu a s odporem shlíží na prostý lid, holdující spíše kultu svalů než vyšším uměleckým hodnotám. Pohrdá Pláničkou, Malečkem a profesorem češtiny. Posměšky nevzdělaného studentského davu zvyšují jeho uměleckou trýzeň.

Dále bývá ve třídě jeden světák neboli „Donšajn“. Mluví zkušeně o ženách a trousí nedbalé poznámky o barech a nočním hýření. Ve skutečnosti to bývá „polejvák“, který se toliko „vytahuje“.

Veselost působí vážně zamilovaný mladý muž. Přejde například tercián Cafourek do třídy a se svaštěným čelem přechází sem a

tam. „Co tě chytá mruk, Venco?“ ptá se s účastí kamarád Vokurka a mladý muž Cafourek dí: „Čéče, to je blbý. Jak ti známo, chodím s Vlastou Čulíkovou ze sekundy. Včera jsem se však doslechl, že její rodina žije nad poměry. A k manželství je třeba nejen lásky, ale i peněz.“ Načež se okolostojící vrhnou na mladého muže Cafourka a dávají mu hobla za bujarého řevu. (Tento případ se skutečně stal.)

Jinak, ač jsem pečlivě probádal život našich středoškoláků, nezjistil jsem nikde erotické víry vášni, jak je s oblibou popisuje jeden pan kolega ve svých velmi čtených románech. Namísto milostných vznětů se študáci obvykle se svými spolužačkami perou, pohrdají jimi a žehrají, že dívky prý mají u kantorů protekci.

Děvy pak jakožto takové představují daleko méně agilní tvory než junáci, jsou učenlivé a poslušné a vynikají ve šprtání nazpaměť. Občas se mezi nimi vyskytne dívka vlastností nevšedních, takzvaná „vejtržnice“ neboli „správná žába“. „Vejtržnice“ hraje fotbal, nechte dívčí romány, prohlašuje o filmových krasavcích, že to jsou „liboví hezouni“ a nezajímá se o mladé, svobodné profesory. Bývá postrachem sboru a předmětem obdivu mládeže pohlaví klukovského.

Zmíňme se ještě o třídním detektivovi, jenž je celkem neškodná oběť četby cliftonek a wallaceovek: kouří obětavě lulku přes jisté fyzické obtíže a tajně touží objevit mezi p. t. členy sboru zakukleného zločince. Zato raději pomlčíme o protekčním děcku, kterýžto trapný případ se vyskytuje našťěsti jen sporadicky.

Třídní okultista věnuje veškeren volný čas studiu tajných věd orientálních, jako je jóga, černá magie nebo telepatie, a snaží se při hodině hypnotizovati pana profesora.

Posléze objevují se mezi studentstvem vědečtí fanouškové. Bývají pro kantory tvrdým oříškem. Fanouš chemický například pořídí si doma celou magickou kuchyni a s oblibou pracuje s třaskavinami, jedovatými plyny a takovým neřádstvem. Mnohdy zakouší krutou perzekuci od neuvědomělých rodičů a mívá svůj arzenál ukryt na záchodě. Na tomto ponurém místě dojde pak někdy ke skvělému ohňostroji, když tam neopatrný otec odhodí sirku. Zaostálí rodičové

jdou si potom stěžovat do školy a učitel chemie případně nebláhá povinnost, aby s těžkým srdcem rozmluvil mladému nadšenci jeho vědeckou vášeň.

Ještě zarputilejší bývá fanouš rádiový, jenž dovede ze starého paraplete sestrojít černou vysílačku, ale nechce vůbec vzít na vědomí latinská nepravidelná slovesa. Je třeba velké didaktické obratnosti profákovy, aby jednostranně zatíženého mladého konstruktéra přesvědčil o důležitosti a světovém poslání těchto nepravidelných sloves.

Vynechali jsme úmyslně ve výčtu typů kategorií švencíře, neboť se nám nyní hodí jako úvod k popisu bojových metod studentských.

ŠVENCÍŘI

Švencování čili lidově „chození za školu“ je sice výborný způsob úniku z dosahu kantorstva, ale je také velmi riskantní a nebezpečný. O „švencířích“, „švencácích“ neb „ulejvácích“ bude ještě podrobně mluveno. Zde ukážeme na případu švencíře Kadlečka (jméno je podvrženo, osobnost však existuje a dosud působí co student), s jakým nebezpečím je spojeno odvážné podnikání ulejváků.

Student Kadleček si opatřil od známého. medika potvrzení, že trpí těžkou nervovou chorobou, jež vyžaduje nejméně měsíc klidu a přerušení školní docházky. Což vzali důvěřiví pedagogové na vědomí a mladý muž chodil denně do Riegrových sadů, máje vzezření bohatého soukromníka a čuřil tam nastřádané špačky.

A právě tehdy napadlo otci Kadlečkovu — z pouhého rozmaru patrně — že se půjde přeptati do školy, zda si jeho synek opravil známku z fyziky. Třídní, muž velice rozšafný, přeslechl otázku a pravil vlídně: „Ovšem, ovšem, takové nervové záchvaty jsou vážná věc, ale doufám, že se váš syn brzy zotaví.“ Otec přeměřil zpytavě vážnou tvář učenkovu a opakoval důrazně, že se chce něco dovědět o prospěchu sextána Bořivoje Kadlečka. Nato ho třídní ujistil, že se nervové choroby dají klidem a studenými lázněmi zejména u mla-

dých lidí rychle vyléčit.

Otec Kadleček zdvořile poděkoval, nasadil si vztekle svůj panamáček a šel domů léčit nervovou chorobu syna Bořivoje. Přicházející po poledni s aktovkou plnou knih, divil se student Kadleček, že ho tatíček očekává již ve dveřích. „Tak pojď, hochu, už je prostřeno,“ vece otec medově. Nic netuše vlezl Bořivoj do nastražené pasti. Položil aktovku na židli a pravil vesele: „To vám byla zas dnes ve škole legrace!“ Tato slova považoval otec za signál k útoku a odepnuv řemen vrhl se naň unfair způsobem.

Tolik o málo záviděníhodném životě švencířů.

ŠTUDÁCI VERSUS KANTOŘI

Mezi kantorstvem a študáky vede se ustavičně drobná válka čili guerilla, jak ostatně nasvědčují termíny jako „puma“, „bombardák“ (profesor) a řada jiných, k nimž postupně dojdeme. Boj zuří všude: ve třídě, na chodbách, na dvorku, před gymnasiem i mimo obvod školy. Bojové metody žactva jsou vesměs obranné a morálně oprávněné, neboť kantoři představují živel útočný, zahajují nepřátelství a napadení študáci se toliko brání. Popíšeme nyní některé válečné lsti a úskoky s úspěchem užívané v boji proti kantorům.

Důležitou obrannou taktikou je umění zdržovat hodinu. Osvědčuje se proti kantorům typu vědeckého, kteří rádi obšírně vykládají. Na počátku vyučování povstane jeden žák a vece: „Prosím, pane profesore, je to pravda, že jeden americký učenec vynašel takové paprsky, co po nich přestanou růst vousy?“ Prófa máchne rukou. „Nevěřte všemu, co noviny píší,“ řekne a jme se vykládati o paprscích a záření vůbec, o Americe, lynčování, černoších, lidských plemenech, pračlověku, o veleještěrech a zkamenělinách: náhle pohlédne na hodinky a s hrůzou zjistí, že za pět minut bude zvonit. Chystaných šest stránek výkladu se scvrkne na šest řádek.

Hodinu možno zabít i jiným způsobem, zejména je-li přítomen třídní profesor. Někdo se hlásí, že se mu ztratilo plnicí pero. Třídní

svraští brvy, nasadí výraz Sherlocka Holmesa a počne vyšetřovat. Po čtvrt hodině hlásí postižený, že našel pero v dřevěné kapse pod podšívku. Potom oznámí jiný žák, že na obraze, znázorňujícím lidská plemena, má Malajec přimalován plnovous a fajfku. Nastane vyšetřování a čas mile ubíhá.

Také je možno ukrást čas matematické hodiny, předloží-li žáci matykářovi, který si zakládá na svých početních výkonech, nějaký šikovný hlavolam, tvrdíce, že to nemohou vypočítat. Třeba jak se sešli tři Arabové, jeden měl dvě datle, druhý pět datlí, rozdělili to na tři díly atd. „Tot' přece hračka,“ burácí matematik, mávaje křídou, a vrhne se k tabuli. Žactvo se zájmem pozoruje, jak se zaplétá do svých výpočtů, potí se, dosazuje x a y , až konečně vysvobozen spásným zvoněním, prchne z třídy.

Každá vteřina, která se oddrobí z vyměřené vyučovací doby, je vítána. Není-li jiných možností, stačí aspoň podat obřadně panu profesorovi vyskřípané pero. Pedagog s ním chvíli zápolí, načež praští násadkou o zem a vydatně zuří několik drahocenných sekund.

Znameníť příležitost se naskytne v den svátku páně profesora. Tento význačný den je již na začátku roku pečlivě vyhledán a veden v náležité evidenci. Jakmile sváteční učitel vejde do třídy, jsa pochopitelně v slunné náladě, přiručí se ke katedře dvojčlenná deputace, aby jménem třídy vyslovila srdečně procítěné blahopřání. Úředně zachmuřená tvář docentova se rozjasní vlídným úsměvem a zkoušení toho dne přirozeně odpadne. Je-li učitel povahy zvláště drsné, objeví se na katedře libovonná kytice, v níž tkví úhledná vizitka s nápisem: „Všeho nejlepšího k Vaším ctěným jmeninám dovoluje si blahopřáti oddaná IV.B.“ Zjihlý pedagog rozpačitě odkašle a dí měkkým hlasem. „Za prvé se říká ‚přáti někomu něco‘ a nikoli ‚blahopřáti‘, za druhé se sloveso ‚přáti‘ pojí s akusativem, tedy ‚přejeme Vám všechno nejlepší‘, a za třetí vám děkuji, ale podruhé ať se to nestane.“

Rafinovaný způsob je blahopřáti na Josefa kantorovi, jenž se jmenuje Jaroslav, což vzbudí u napadeného veselost a sníží jeho

bojovnost.

Nastanou-li při zkoušení takzvané dělostřelecké manévry čili masakr, kdy rozlícený kantor pálí jednu kouli za druhou, možno se zachránit různým způsobem.

Žák, který má přijít na řadu a „je čistej jak slovo boží“, neboli dutej, čili má „bílej tejdén“, vyrazí náhle ze třídy, drže si před ústy šátek. „Prosím, ona se mu spustila krev,“ hlásí zkormouceně soused. Celku prospěšnější je nevolnost čili „špatně od žaludku“. Postižený se potácí a omdlívá, takže dva kamarádi ho musí vést na chodbu, čímž se tři osoby dostanou z dostřelu zuřícího kulometčíka.

Senzační záchrana může nastat, je-li tělocvikář tajně srozuměn se studentstvem a co zrádce jednotné fronty profesorské dá v kritickém okamžiku zvonit letecký poplach. Tu povstává třída jako jeden muž a ukázněným tryskem se řítí na dvůr nebo do sklepa a za ni kluše v bezmocném zoufalství odzbrojený kulometčík.

Ve čtvrtém díle naší rozpravy, jenž pojednává o umění obstát při zkoušce, vrátíme se ještě ke studentské strategii. Nyní zpodobíme v hlavních rysech úhlavní nepřátele študáctva, jakož i ostatní lid školní nebo se školou souvisící.

ČÁST DRUHÁ

*Docenti, pedagogové, filologové, kolegové a kantoři
vůbec, ředitelé, inspektoři, rodičové a posléze páni
školníci*

K zpestření předešlé části naší disertace použili jsme různých důmyslně tvořených rčení a vejsplechtů studujícího národa. Ve stati o odvěkých nepřátelích a zavilých katanech studentů nemůžeme sloužit kantorskou hantýrkou, neboť páni profesoři, filology nevyjímaje, nevytvořili si dosud vlastního žargonu a nestoudně vykrádají studentský slovník, užívajíce výrazů, jako konféra, kompóna, napínák, kule, puknout, prasknout, lupnout (= propadnouti) atd. Jsme tedy nuceni pro větší zajímavost proveněti i tento oddíl lahodnými úslovími a výrazy z jazyka studentského.

Učitelé středoškolští mají úřední titul profesoři, z čehož hláskovým vývojem vznikli prófové, prófáci, profousové, profici; mimoto se houževnatě udržuje starobylý název kantoři. V ministerských nařízeních zovou se zdvořile docenti, což dlužno lišiti od docentů universitních, kteří se vyskytují pouze na středních školách pražských, brněnských a bratislavských.

DOCENTI COBY ELITA

Universitní docenti vynikají důstojnou chůzí, blahovůlí a mírnou klasifikací, jsouce si vědomi toho, že byli přírodou určeni k vyšším úkonům a metám. Docent je povznesen nad malicherné zlobení a napomínání a při každé výtržnosti ve třídě zachovává filosofický klid, jak se sluší na proslulého učenice. Rozčíliti docenta je mistrovský kousek, který je ctižádostivostí všech „živlů“ neboli „zloduchů třídy“.

Když autor tohoto pojednání působil před lety na jedné „boudě“ v srdci Prahy, podnikli žáci třídy čtvrté promyšlený atentát na důstojnost učeného docenta, rozházevše po stupínku třaskavé žabky. Naneštěstí byly vznešené boty učenčovy zabláceny a žabky se na ně nachytaly, aniž nastaly očekávané výbuchy. O hlavní přestávce zašel si vědec naproti k uzenáři a způsobil tam malou paniku, neboť na dlaždičkách počaly žabky vybuchovati a rejdivly po krámě. Viníci byli zjištěni a potrestáni. Nejvíce je hryzlo, že jejich odvážný čin byl nadarmo, neboť třída nespátřila docenta, nedůstojně poskakujícího.

VLÁDCE ÚSTAVU

Docenti obyčejní i universitní tvoří profesorský sbor, všeobecně zvaný „kulometná rota“ nebo „mančaft“. V čele sboru stojí vládce ústavu, nazývaný žactvem říd'a, řed'as, řed'ák, řed'ule, řepák, řepinskej, řizek, bobr, něguš, škýz (nejvyšší karta v tarokách), šerif, Zeus, pan řídící, sahub, hosudar, jasně slunečko, plantážník, vysokoprevošchoditelstvo, přílbotrásný Josef, Šir Chan, Nanna Sahib, prefekt, komodor, Stěnka Razin, ataman, Taras Bulba, Pán sedmi moří, Veliký Bůh Brown atd. atd., kdežto kantoři se zmohli na jedinou chudíčkou přezdívkou „starej“.

Hlavním posláním ředitelovým je plížití se neslyšně po chodbách a naslouchati za dveřmi tříd, zda se řádně vyučuje. Za tím účelem bývá obut v lehké Baťovy mokasíny s gumovým podpatkem. O přestávkách dozírá na kantory mající dozor, aby pořádně dozírali. Před započetím vyučování vyskytuje se „starej“ obyčejně ve sborovně a nenápadně počítá klobouky na věšáku, zda team kantorský je kompletní. Pádí-li opozdilý kantor po zvonění přes tři schody do hodiny, vynoří se přízrak sahibův z šerého kouta chodby, a stanuv hrozivě před třídou, dívá se významně na hodinky.

Čas od času vtrhne šerif do některé učebny, aby byl osobně přítomen vyučování. Pan profesor se mu řítí vstříc a oba se hluboce uklánějí, potřásajíce si rukama, a provádějí rytmičké tance k obecné

veselosti žactva.

Zjeví-li se říd' a ve třídě druhého dne po konferenci, je to úkaz neblahý, neboť přichází udělit ředitelskou důtku, čili obrazně pověděno „zapráskat fousama“.

Mužstvo sahibovo, jak bylo řečeno, zove se team, mančaft, nebo velmi pěkným obratem „hrdinové sborovšti“. Profesorský team je prolut úctou ke svému šefovi, jehož moc plyne z obávaných glejtů a listin, zvaných výnosy, nařízení a oběžníky. Oblíbeným sportem šerifovým bývá „rajtování“. Přitom se začasťe utkává s odbojným podřízeným, který organizuje opozici proti legální vládě. Odbojník nosí v kapse předpisy a tvrdí, že v tercii A bylo dnes jen $16\frac{3}{4}$ Cel-sia, načež cituje příslušný paragraf a hrozí, že si podá stížnost. Obratní špehové z řad žactva obyčejně záhy vypátrají slabinu odbojného prófy a před jeho příchodem vystrkují teploměr z okna, aby bylo docíleno žádoucí teploty.

Někdy propukne vzpoura mezi prófáky, vydá-li strohý šerif zákaz kouření ve sborovně — obyčejně na přání některé útlé paní profesorky, jež nesnáší hutnou atmosféru, naplněnou dýmem levných druhů cigaret. Což se stává ovšem jen tehdy, je-li pan šéf sám nekuřák. Jakož vůbec záliby a koníčky sahibovy obražejí se na celkovém rázu ústavu. Budiž vzpomenuťo klasického případu, jenž se stal na jednom ctihodném slovenském gymnasiu. Šerif, jenž byl mistrem hry v ping-pongu, dal instalovati do profesorské knihovny tabletenisový stůl, a vyučiv sbor této ušlechtilé hře, porážel den co den za bujarého juchání a výskání své podřízené.

Jeden svědomitý suplent, pokládaje za svou povinnost vniknouti co nejdůkladněji do tajů oblíbené hry představeného, věnoval se soukromě pilnému tréninku, a takto důkladně připraven, nastoupil k mači se svým mistrem a nadřízeným. V ohni boje zapomněl, že je naprosto nepřipustno, aby tvor, jenž stojí nejnižší na vývojovém žebříčku státních profesorů, vyšinul se v žebříčku pingpongovém nad samotného pana ředitele. Když zbadal svůj tragický omyl, bylo již pozdě a přes poctivé úsilí se mu nepodařilo prohráti. Načež hned

druhého dne byl striktním oběžníkem vydán zákaz hry ping-pong pro ústav a nejbližší okolí. Stejně závisí na zálibách páně ředitelových, hrají-li se ve sborovně šachy čili nic a jiné podobné různé.

Nástup nového šerifa bývá provázen směšnými reformami, jimiž jsou smeteny zastaralé zvyklosti z éry předešlého vládce. Vypuknou svěží pokrokové novoty. Klíče od záchodu dostanou nová evidenční čísla, červené pijáky v kompozicích jsou nahrazeny modrými a školník musí prodávati párky v prvním poschodí místo v přízemí. Čímž se jará energie nového vládce vyčerpá a ústav se vrátí do původního stavu vznešené podřimlosti.

Tolik o náčelníku kantorského teamu.

KULOMETNÁ ROTA

Sbor se obyčejně skládá z matykáře, latináře, chemika, češtináře atd., což jsou názvy obecně známé, pročez uvádíme místo nich jiná rozdělení, méně běžná. Majíce hluboce vyvinutý smysl pro rozlišování dobra a zla, dělí žáci profesory na „správné chlapy“ a „prevíty“. Oblíbený kantor zve se též šťabák, štramák, fešák, prima chlap, primáš, hód'a, řáckej prófa, bezvadnej, skvělouš apod. Krutý prófák nazýván je kruťas, pes, dobrman, sup, šakal, satan, kojot, veřejný nepřítel, katouš, šedý vlk, grizzly, sivooký démon atd.

Jiné rozdělení je přísně vědecké a bylo publikováno v časopise „Řev malomocných“, vydávaném jednou pražskou sextou. Zde se dělí profesorstvo na chudozubé, vačnatce (s aktovkami), pravoslavné (literárně činní), okoličnaté (s tvrdými límečky), motýlokvěte (s kravatou podoby motýlka), kaktusovité (s ježatými vlasy), psovitě (s psími dečkami), obojživelníky (kteří učí na dvou ústavech), měkkýše (nesportovní), korýše (s tvrdou náprsenskou), pospolitě (s rodinou), brejlovce čili slepýše (s brýlemi), krajty tygrovitě (přísné, štihlé profesorky), tučňáky, mrože (s převislými kníry), bičíkovce (kteří rádi švihají ukazovátkem), kyjovité (nosící hůl), parašutisty (s deštníkem), vřešťany, lidoopy a ještě několik jiných. Každá tato če-

led' má své podčeledě; mimoto většina exemplářů jeví znaky několika skupin zároveň, takže přesná definice vyučujícího jedince je velmi obtížná a stanoví ji zvláštní komitét třídy po vyšetření typických vlastností zkoumaného individua.

Jakmile je nový profa zařaděn do příslušné kategorie, obdrží výstižný název, buď podle fyzických vlastností, například velký štíhlý = Čára, Hadí muž, Nitka, Táta Dlouhán, Makarón, — malý tlustý = Hříbeček, Pralinka, Břichatka vousatá, Kulihrášek, Puchejř, nebo podle jiných příznačných rysů, např. profesor s taneční chůzí = Bajadéra, Nikolskája Soňa, — neohrabaný = Kufr, Plavec na Volze, — smutný = Kyselý Mlíko, Kuře Melancholik, — hněvivý a popudlivý = Zuřivej Róland, Brzlík, Divý muž, (Divá ženka), — potrhlý = Splašená Sardel, — hezká profesorka = Růže prerie, pěknice, fešule, šťabajzna, kráska z Marsu atd.

Profesor, jenž býval v semináři, zove se Klášterní tajemství, kantor, který vypráví o svých cestách po Africe, je nazván Koráb pouště. Pan profesor, jenž příliš svůj předmět neovládá a často při výkladu plave, obdrží čestný titul Plavčík na sladké vodě, admirál Nelson nebo mořeplavec.

Podle oblíbeného úslolí, nebo podle předmětu, jemuž vyučuje, bývá učitel zván Miláček, Mameluk, Papuán (co tu řvete jako Papuáni), Pavián, Papnhajmskej, Přítelíček, Kamarádiček, Atansión (faites-attention), Siláns, Vorvergangenheit, Kublaj Chán, Křemičitan, Kyselitan sodičitý, Peroxyd, Násoska, Kolmice, Tečna, Ptakopysk, Řasa, Krásnoočko zelené (profesorka přírodopisu), Boule osmihranná, šemík (chemik), Pipin Krátký (malé postavy), Cyrano (s velikým nosem), cvikář (= tělocvikář, též těláčník, Mrskonda, profa Kotrmelec, docent hopsologie), strojnice (učí psaní na stroji, také Klapkababa), Tastrbaba (profesorka účetnictví), Jestřáb (má dozor na chodbě), jinak Čuchal, Doga, Fizl, Vobhlídka, Stráž na Rýně, Zefýr, Strážce harému (dozírá na chodbě vyhrazené dívkám), Carův kurýr (= ředitelův tajemník, též Maharadžův miláček, Kukulín, holič krále Lávry, pan vrchní tajněstkář, pan tajemný vrchní).

Mnoho půvabných názvů se časem změní v podivuhodná slova, jichž význam je záhadný a studenti sami jej nedovedou již objasnit, např. Žamík, Rebák, Chabradka, Fit'-Bum, Pětichlup, Švihovec, Raspuďlík, Bund'a atd.

Vtipný profesor je zván Ferenc, Fórista, Legrandista, nejčastěji však oním zvuchým slovem, jež se rýmuje se spisovným švandista. Vtipnost a duchaplnost je vůbec příznačnou vlastností p. t. členů kulometné rot. Při každém žertovném výroku pana profesora propuká třída v divoký řev. Šplhouni se smějí uctivě, kdežto ostatní lid prostě huláká. Dělá to panu profesorovi dobře a mimoto je to jediná příležitost beztravně si zařvat při vyučování.

Podivuhodný případ stal se na mateřském gymnasiu autorově, když týž byl ještě studentikem. Jeden pán, jenž byl opravdu proslulý různými vtipy, míval ve svých hodinách ryk přímo válečný. A tu jednou žáčkové třídy čtvrté, čujice něco neobvyklého, smluvili se před jeho hodinou a při jednom výtečném výroku vybuchli sice v obvykle ječení, ale na dané znamení okamžitě ustali. A tu vyšla najevo věc neobyčejná a slavná. Pan profesor totiž hulákal také, požívaje dobrodiní všeobecného řvání. Tím si získal úctu posvátnou.

Někteří pání zpestřují výklad na určitém místě případným žertíkem nebo anekdotou, což se každý rok opakuje, a v dědičných starých učebnicích, které přecházejí z pokolení na pokolení, bývají tyto permanentní vtipy připsány na okraji, nebo je tam aspoň červenou tužkou učiněna poznámka: „Pozor, teď' přijde vtip.“ Díky tomu je třída už předem informována, že dne toho a toho při hodině fyziky udělá pan profesor zdařilý vtip, takže se často přihází, že nadočkávé žactvo vypukne ve smích už dříve, než dotyčný pán učiní svůj duchaplný výrok.

I stalo se v jedné třídě, že znechucený učitel, vida, že se žáci chechtají už předem, řekl důstojně: „Na tomto místě dělávám obyčejně výborný vtip, ale poněvadž jste banda nevychovaná, neřeknu vám nic.“

Každé třídě určen je jeden vychovatel čili pedagog (žáci užívají

původního řeckého pjadagogos, česky Jiří Šmatlán), aby bděl nad jejich prospěchem a mravy. Zove se tříďas, tříďák, klasař, poklasnej, táta, tatouš, otěcko, atěc, pěstoun, ujec, pan starosta, otčím, krkavčí otec. Je-li rodu ženského, tedy mátuška, bábuška, mamka nebo kvočna, je-li nadána mužskou energií, obdrží přízvisko Panna Orleánská, Divá Bára, Fraucimóra, Baba Jaga, Satanella, Amazonka nebo Šárka. Vyjma primány čili nálevníky (rovněž Hurvínkové, potěr, embrya) nesou muži od sekundy výše těžce nadvládu ženy a upadají do ponuré, vzpurné zamlklosti, jestliže je plísni paní profesorka. Je-li profesorka mladá, sympatického zevnějšku, má to nesporně blahodárný vliv na žactvo pohlaví klukovského, neboť mladí muži od 12 let nahoru počnou se pečlivě česati, nosí nové kravaty, dbají na puky na kalhotách a myjí si krk a uši. Naproti tomu dívky (řečené jinak saze, kosti, potápky, křivky, kandie, štrikulajdy, sajtky, fuchsie, šťabajzny atd.) nechovají obvykle sympatie k profesorkám, ba často je nenávidí z důvodů ryze ženských.

Třídní pedagog je hrd na svou znalost povah a na umění, s jakým dovede proniknouti do nejtemnějších zákoutí složité dětské duše. Proto se mu často stává, že různí „blůmové“ a „exempláře“, o nichž osm let prolašoval, že se na studium nehodí, stávají se básníky, bankéři, inženýry, důstojníky a zejména profesory. Pravda vyjde najevo někdy mnohem dříve, zejména na školním výletě, kde pravidlem mizí přehrada, vytvořená katedrou, a užaslý pedagog pozná, že domnělý svatoušek a tichošlápek je pacholek prvního řádu, jenž inspiruje celou třídu ke zpustlým uličnictvím. Pisatel této studie byl jednou takto uveden v úžas na hřebeni Nízkých Tater, kde jeden nenápadný mladík, jehož považoval za individuum zakříknuté a ducha mdlého, sehrál pro potěšení svých spoluvýletníků velkolepou pantomimu, v níž znázornil mistrovským způsobem celý profesorský sbor.

K ukázkám přezdívek a názvisek profesorských podotýkáme, že jejich účelem je uvést nepřítele v posměch a dodat si tak odvahy k boji s ním. Představme si například třídu před zvoněním, jak plna

napětí očekává příchod d'ábelského chemika, který ohlásil zkoušení na známky. U dveří stojí ostrážitý zvěd a vykukuje na chodbu. Na schodech se vynoří šešulka hlavy obávaného vědce. Žák, jenž má hlídku, mohl by zvolati: „Profesor chemie přichází“, čímž by se trapná nálada ještě zvýšila. Špeh místo toho vykřikne: „Šemík kluše“, nebo: „Pozor, Píďa de“, což vzbudí veselost a optimismus k nastávajícímu rodeu (rodeo = krocení divokých koní na americkém západě).

TAJEMSTVÍ SBOROVNY

Shromaždištěm profesorstva je svatyně, nazvaná sborovna, jinak drbárna, klepárna, duchárna, rejpárna neboli myšárna. Je opředena bájemi a zkazkami a zprávy o tom, co se děje uvnitř, se velice různí, neboť ani nejobratnější zvěd z řad študáctva se neodvážá vniknout do této tajemné místnosti. Jen nejvěrnější sluhové a fámulusové kantorů, osvědčení šplhouni, kteří nosí mapy (kulisňibři čili kuliové), sešity, přírodopisné pomůcky apod., mohou se honositi, že vkročili do doupěte kantorského, když nesli panu profesorovi kompozice. Přitom jsou tak oslněni svatozáři, již je sborovna naplněna, že mohou podat informace jen velmi zmatené a nepřesné.

Nuže, jest na nás, abychom strhli roušku z tajemství této magické kuchyně, v níž sám Osud rozhoduje o životní dráze tisíců nic netušících jinochů a dívek. Sborovna je normálně naplněna skřipotem per a šustěním papíru. Kantoři, kteří právě neučí, zabývají se čmáráním, jsou nuceni neustále něco vyplňovat a doplňovat, aby se naplnilo, co předepsáno jest nařízeními, oběžníky, paragrafy a výnosy. Božstvo jakési totiž, jež sídlí kdesi v samém srdci Prahy a vládne nade všemi školami, nemohlo se nečinně dívat na příkoří a bezpráví, které kantořinové pášou na nevinných, útlých dítkách. I seslalo na prófáky trest v podobě třídnic, protokolů, vysvědčení, psychotechnických testů, cenzur a hlavně katalogů.

V těchto knihách a listinách je bezpočtu rubrik, jež se dělí na

podrubriky, příhrádky, sloupce a chlívky, které nutno přesně a krasopisně vyplniti rafinovanými čísly, zlomky a údaji. Dnem i nocí jest kantor štván výčitkami svědomí, že nemá něco v pořádku a že některá rubrika je vyplněna chybně. Toto prokletí stavu profesorského vrcholí při vyplňování hlavního katalogu, kde nesmí být nic škrtáno ani vyškrabováno. Stačí, aby některý roztržitý docent vepsal známku do nepříslušné rubriky, a již třídní, bolestně řiče, musí vytrhnouti dva spojené listy a přepisovat znovu všechna složitá čísla a poznámky. Je tudíž sborovna během dne naplněna úpíci profáky, kteří mají „okénko“ a zápolí beznadějně se složitou sestavou úředních tiskopisů. Do skřeků píšicích kantorů zaznívá tiché mumlání mladších kolegů, kteří se připravují na příští hodinu, kutají v naučných slovnících a snaží se, seč chabé síly stačí, přeložit obtížná místa ze školních autorů, aby mohli v hodině žákům vynadat, že něco tak jednoduchého nemohou pochopit.

Vládne tudíž ve sborovně ustavičný ruch a docenti jak pilně včelky pobíhají sem a tam, vyluzující tiché šumění. Občas se ozve z některého kouta svatyně divoký ryk. Sedí tam rozcuchaný muž surového vzezření, v ruce třímá pero namočené v červeném inkoustu a kol něho kupí se hromady sešitů, v nichž provozuje rudý teror.

„To je příšerné,“ vzteká se co chvíli divý muž. Hlavy píšicích se zvednou a upřou na zuřícího pedagoga tázavé pohledy. „Mrtvoly ležely s tvrdým y,“ vykřikuje docent s odporem. „Kdopak to napsal?“ táže se někdo, zatímco ostatní dávají nepokrytě najevo svůj hnus nad tímto zločinem. „Kdo jiný než Petrlík, ten lotr, ignorant, tupec,“ ulevuje si opravující pan profesor. Lotr Petrlík je chvíli předmětem debaty. Bude nutno nějak proti němu zakročit, aby nekazil dobré mravy žactva. „Poslechněte, pane kolego,“ ozve se nesmělý hlásek mladistvé aspirantky, „není ono to vlastně správné?“ „Jak?“ nechápe pobouřený učenec. „Račte prominout, ale mrtvola je rodu ženského a mimoto je to bytost neživotná.“ Nastane dusné ticho. „No jo,“ bručí pan profesor, „ale kdybyste znala toho lumpa, ten to uđelal jistě schválně, aby mne spletl.“

Jindy se opravující vědec vymrští ze židle a běží ke knihovně. Vytahuje objemné svazky, listuje v nich a na čele mu vyvstává ledový pot. Lotr Petrlík, eventuálně jiný, stejně ničemný mladík, vymyslel si podivuhodnou francouzskou vazbu, kterou pan profesor nezná, a tudíž neví, existuje-li, čili nic. „Kde to ten rošťák sebral,“ nařiká postižený odborník, marně pátraje v různých lexikonech.

Stejně zábavná scéna vznikne, když nedostatečný žák napíše kompozici na výbornou. Kantoři totiž, ač to zní neuvěřitelně, jsou také lidé, a vytvoří si jisté sympatie a antipatie, jimiž se pak řídí jejich poměr k žákům, přes všechnu chvályhodnou snahu po nestrannosti. Opravuje-li tudíž učitel úlohu svého oblíbeného žáka, laskavě se usmívá a zálibně pomlaskává, je-li práce bez chyby. Vyskytne-li se v ní hrubka, docent zbledne, chytí se za hlavu a nařiká: „Ten hoch má smůlu. Co to jen dělal, že to takhle zoral.“ Naproti tomu při úloze študáka, jenž jde prófovi tak říkajíc na nervy, dostane tvář kantorova výraz krvelačného ukrutníka, oko vzplá zlověstným ohněm a z přivřených úst zlobně zasvitnou bílé tesáky a zlaté korunky. Možno si představit divoký hněv učitelův, když notorický švecíř, repetent a nenapravitelný padouch napíše úlohu bez chyb.

Přelstěný učitel postupuje proti nepříteli přísně metodicky jako nějaký proslulý detektiv anglického Scotland Yardu. Nejprve prozkoumá podrobně práce celé třídy a hledá podobnosti, aby zjistil, od koho ničema opisoval, respektive kdo mu poslal taháka. Když tato úmorná práce nevede k cíli — jedná se dejme tomu o překlad z latiny — opatří svědomitý pedagog překlady onoho autora ve všech světových jazycích a se štábem odborníků pátrá po prameni zdařilé kompozice. Konečně se podaří najíti zastaralý exemplář dotyčného klasika, vydaný bibliofilsky v lidovém nářečí islandském, jenž téměř doslovně souhlasí s úlohou mladistvého provinilce. „Už ho mám, klacka,“ jása vítězně filolog, „teď ho přimáčknu ke zdi.“ „Ale pane kolego,“ namítá rozšafně jiný učitel, „je velmi pravděpodobno, že ten chlapec islandsky neumí.“ Znechucený prófa se chvíli snaží obhájit teorii, že se dotyčný žák naučil islandsky z uličnictví,

aby si nemusel opakovat na úlohu slovíčka; a posléze mu svitne v hlavě geniální řešení, že totiž repetent ten a ten se docela výjimečně na onu úlohu připravil, a tím se vysvětlí, proč je práce výborná.

Někdy se rozpřeje ve sborovně bouřlivá debata, jež však povětšinou bývá stylová, to jest pedagogická nebo didaktická. Předmětem vády docentů může být například opsaná úloha.

„Přistihl jsem Vomáčku při opisování,“ hřmí mladý matematik rozhorleně, „za takový drzý podvod musí být exemplárně potrestán.“

„Neberte to tak tragicky, milý kolego,“ mírní hněv kantorův ctihodný, staříčkový filosof, „dejte mu pětku a je to odbyto.“

„Pane kolego,“ vece mladý muž stroze, „nebudeme-li co nejprísneji stíhati podvádění a nepoctivost, vychováme z žáků bezcharakterní ničemy.“

„Ale já se pamatuji,“ namítá starý pán, „že jste se vloni chlubil, jak se vám podařilo opsat státní práci. To byste tedy musel být také bezcharakterní ničema.“

„Dovolte, to je přece něco docela jiného,“ rozčílí se mladý pedagog a mezi kantory vznikne nesvár, jenž je velmi na škodu jejich společnému boji proti studentské frontě.

O přestávce oživne sborovna čilým ruchem. Četa povykujících docentů vpadne dovnitř, aby načerpala nových sil a vědomostí, někteří pojíždají chvatně párky nebo mléko, bohaté na vitamíny, a vesměs se živě přetřásají poklesky študáků. Zachmuření třídní přijímají stížnosti na zpustlost svých tříd.

„Poslechněte, kolego,“ bouří docent, jenž přišel právě z dozoru v druhém patře, „co provádí ten Mikyska z vaší kvarty B, to už přesahuje meze. Právě jsem ho přistihl, jak kope do dveří zeměpisného kabinetu, volaje: »Sesame, otevři se«.“

„Á, Mikyska, známá firma,“ připojuje se jiný pedagog, „při mé hodině se připlížil uličkou mezi lavicemi k Vodsedálkovi a zul mu boty, takže tento žák, byv vyvolán k tabuli, přišel ke katedře v punčochách.“

Nad Mikyskou se stahují mračna.

„Tady má už zápis v třídní knize,“ konstatuje třídní, nahlížeje do třídnice, klasnice čili kládnice. „Mikyska pálí lupou gumu a způsobuje odporný zápach v hodině deskriptivy.“

Zpustlé děcko je pak předmětem pohnuté debaty v „konfěře“ a je proti němu užito kárných prostředků, uvedených ve školním řádě. Nebude nyní nepřipadné letmo nastíniti, jak vypadá ona legendární konfěra, jíž i otrlí, vousatí repetenti, školou i učitelstvem pohrdající, přiznávají jistý význam.

KONFÉRA

Ráz konfěry řídí se temperamentem profesorského sboru. Mají-li v něm většinu důstojní staříci, bývá porada podřimlá a jednání nevybočí z mezí úřední vznešenosti, jak se sluší na kolegium vychovatelů mládeže, vážných a zkušených. Převládají-li však mezi kantory povahy bojovné a živlové neklidní, vše sborovna jako váza přeplněná a záleží na autoritě pana ředitele, aby zkontroloval vášnivě pedagogy, kteří na sebe dorážejí v zájmu školy, výchovy, pokroku a vědy, ponejvíce však v zájmu osobním. Hněv pedagogův vypukne, jakmile se domnívá, že jeho vážnost byla uvedena v posměch, respektive jeho význam byl nějak nedoceněn nebo dokonce důstojnost pokálena. Vízme některé příklady, pečlivě vážené z pestré školní praxe pisatelovy.

Stalo se, že profesor, jenž byl pověřen, aby sepsal veškeré poklesky žactva v uplynulém období, zapomněl si poznamenat závažnou stížnost docenta vědy početní. Jistý drzý student psal si při jeho hodině německá slovíčka, čímž vážnost královny věd utrpěla újmu. Když potom referent přečetl v konferenci seznam hříchů a o případu matematikově se nezmínil, zbledl opominutý učenec, povstal a se slovy „Mohu odejít, jsem zde zbytečný,“ opouštěl těžkým krokem, se schýlenou hlavou poradní síň. I obklopil jej sbor i s panem ředitelem a počali ho chlácholiti. „Svět je široký,“ trval na svém poko-

řený vědec, „já se užívím i jinde.“ Bylo třeba vynaložit veškeru výmluvnost, aby byl zhrzený docent přesvědčen, že jeho případ byl vynechán nedopatřením, že si ho všichni váží a že bez něho by ústav pravděpodobně bídne zanikl.

Opět jindy se přihodilo, bylo to v bratrské zemi slovenské, že vznikla v konferenci bouře pro neodpuštělný přehmat, jehož se dopustila oktáva na závěrečném večírku, jemuž Slováci říkají pěkným slovem „rozlučka“. Při rozchodu vnutili totiž mladému, svobodnému suplentíkovi čokoládový dort, kdežto svému třídnímu, definitivnímu státnímu profesoru s jedním dítkem, věnovali toliko dva datlové řezy. Pokořený třídní prohlásil všechny abiturienty za bandu ničemů a ještě štěstí, že se o tom včas dověděli a dort mu do datečně poslali. Což je ovšem případ vyjimečný, ale nicméně hodný zaznamenání.

Jsou i orlové mezi kantorstvem, kteří řeší mnohem závažnější případy bez afér, způsobem mužným a přímočarým. Budiž zde oslaven staříčkový klasik, jménem, řekněme Konvalinka. Nařídil jednomyselně sextánovi, aby vypsál na tabuli koncovky třetí deklinace. Když byl vyvolán junák hotov, čmáral jakoby mimochodem křídou a napsal morseovkou na černou desku „Konvalinka je vůl“. Pan profesor sledoval se zájmem jeho počínání, a když byl nápis dokončen, povstal a uštědřil jinochovi mohutný pohlavek, dodav s klasickým klidem: „Aby vám to nebylo divné — já jsem totiž sloužil na vojně u telegrafistů.“ Čímž byl případ bez dalších následků likvidován.

Osobní turnaje tvoří hlavní půvab konference, jež by bez nich byla smutnou schůzí zívajících dám a pánů. Když jsou vybojovány bitky o mravy, čili chování žactva, předkládají docenti podle tříd katalogy a počne klání klasifikační. Každý třídní snaží se dosáhnouti pro své miláčky co nejvíce vyznamenání a minimum nedostatečných. Měří se to na procenta a vítěz v soutěži o nejlepší třídu nadýmá se nejinak, než jako by prospěch jeho svěřenců byl dílem jeho pedagogické a řečnické obratnosti.

Zhusta vypukne jakýsi „boj o seržanta Gríšu“; oběti je obyčejně

mladík jednostranně zatížený, jenž například exceluje v matematice a v latině stojí na stupni prvolidí z doby neandrtálské. Případ nabude na tragičnosti, poji-li se k matematice jiné předměty reální, v nichž žák vyniká, kdežto co se týče veškeré filologie, je ducha přibloudlého. Tu se rozpoutá onen pravěký zápas mezi filology a realisty, jenž zuří patrně od stvoření světa a za normálních okolností jaksi doutná pod povrchem hladiny denního života, aby z nepatrného impulsu se rozhořel v mohutný požár. Autor je ochoten věřit, že již zárodky života na této planetě, ona slizká protoplazmata, byla dvojího typu: filologická a reální. Kdekoli se střetly tyto dva druhy, vrhaly se pravděpodobně na sebe za bouřlivé chemické reakce, z níž vycházelo protoplazma neutrální, všestranně vzdělané. Naproti tomu z reakce konferenční vyjde studentské protoplazma značně pošramoceno a zdeptáno. Prostředky, jimiž proti sobě realisté a filologové bojují, jsou neuvěřitelně kruté. Každý zápasník se snaží zasáhnouti soka na nejcitlivějším místě a zraniti jeho nejposvátnější city.

„Jděte do háje s vašimi pitomými konjunktivy,“ pokřikuje temperamentní matematik na latináře.

„A vy se můžete jít vycpat i s tím vašim x na druhou a s celou popletenou trigonometrií,“ odráží pohotový klasik prudký výpad soupeřův.

Nejšťavnatější místa těchto slovních klání jakož i jiné, prostému člověku nepochopitelné pohnutky profesorských šarvátek, jsme nuceni potlačit, neboť by nás čtenáři zcela jistě obvinili, že vydáváme pusté a nehorázné výmysly za vědecky zjištěná fakta.

Stručný obrázek konferenčního kvasu stačí, aby vyšlo najevo, jak nejednotná, neukázněná a roztržštěná je fronta profesorská. Dobrý studentský taktik, jenž včas pochopí tuto skutečnost a dovede obratně využití rozbrojů v táboře nepřátelském, dociluje poměrně snadných vítězství nad rozháraným sborem.

Konference končí naprostým vyčerpáním všech zápasníků a tichým šilenstvím onoho nešťastníka, jenž píše protokol. Když byli

konečně „ušili pytel“ neboli „postavili boudu čili chatrč“ na své svěřence, rozcházejí se docenti k rodinným krbům.

Druhého dne po konfěře přinese třídník takzvanou „černou knihu“, jinak též „humory“, a předčítá žactvu prospěch čili skóre. Při tom otcovsky domlouvá těm, kdož „praskli“ (pukli, lupli, řachli, jsou groggy, byli položeni, odpočítáni, skoleni apod.) nebo aspoň jsou napomínáni k větší pilnosti (mají napínáka nebo napínasa), a oslavuje vítězné študáky, kteří mají „vízo“. Ostatní lid, jenž „prolejšá“ se „stágrami“, bývá oslavován kolektivně a nabádán k větší houževnatosti, čemuž se srdečně pochechtává.

Po poradě pololetní nebo závěrečné rozdává třídní vysvějgra a nastane buď halftajm (pololetní prázdniny) nebo kýžené prázdniny hlavní, které nemají žádnou potupnou přezdívkou, což svědčí o tom, v jaké posvátné účtě je studentstvo chová.

Maje vysvějgro v hrsti, prchá študák co nejrychleji z dosahu pravomoci p. t. sboru.

PAN INSPEKTOR

Ačkoli život na ústavě (jenž je zván gympl, rejpálka, bouda, barák, chajda, holubník, kurník, posada, flákárna, myšárna apod.) je velmi rušný, těžko vypsát zmatek, jenž zavládne, má-li školu navštívit inspekční orgán, tak řečený špektristr, špehůn, zpyták, pozorovák, špiták neboli Boží oko.

Tajemná bytost páně inspektorova slouží po celý rok kantorům k strašení žactva. „Nic bych proti tomu neměl, že neumíte logaritmovat,“ vzdychá matykář, tváře se lidumilně, „ale kdyby přišel pan inspektor . . .“ Pouštějíce na děcka hrůzu ve jménu pana inspektora, snaží se prófové zamaskovat, že mají sami strach. Což žactvo vytuší jakýmsi „šestým smyslem“, lidově nazývaným „čuch“, a srdečně se těší na příchod obávaného zpytáka.

V době podzimních dešťů nebo za divokých sněhových bouří, kdy zpytáci spí na zemské školní radě tvrdým zimním spánkem,

mluví o nich kantoři hrdě a neohroženě, neboť vědí, že se nemusí obávatí nevtíhané návštěvy. Mnozí se dokonce vychloubají, jak kdysi kdesi se zpytákem zatočili.

„Jednou vám,“ vypráví statečný prófa v dobře vytopené sborovně, „vykládám právě příčestí minulé trpné, když tu vrazí do třídy inspektor Kolbaba. ‚Co tu chcete?‘ obořím se na něho energicky. ‚Jsem inspektor Kolbaba,‘ on na to. ‚To by mohl říci každý,‘ povídám, ‚nejdřív se legitimujte a pak se uvidí.‘ ‚Dovolte,‘ urazil se onen pán, ‚cožpak mne neznáte?‘ ‚Lituji, nemám tu čest. Buďto mi ukažte legitimaci anebo marš ze třídy. To by mohl každý hejhula vrazit do učebny a hrát si na inspektora.‘ A tu pan zemský náramně zkontrol, začal si prohledávat kapsy, průkazku nenašel a rozpačitě se omlouvaje vypadl z klasy. A co myslíte, že se mi za to stalo?“

Kantoři, kteří poslouchají se zatajeným dechem vyprávění hrdinovo, neodvažují se hádati, jaký trest ho stihl.

„Dostal jsem pochvalu za správný postup podle předpisu,“ triumfuje vyprávěč. Ve skutečnosti pak, při prvním poplašném signálu, že se pan inspektor blíží, počne hrdina pobíhati sem tam po sborovně, chytá se za hlavu a není k utišení.

Jakmile se pan zemský zjeví, vypukne služební panika. I starší profesorští borci, kvalifikaci nepodléhající, jsou zachvácení předepsanou úřední hrůzou a navzájem se ujišťují, že se jim nemůže nic stát, poněvadž konají řádně své povinnosti. Někteří páni předstírají i v této vážné chvíli chladnokrevnost. „Pro mne za mne,“ říká stařícký matyk, „může přijít třeba deset inspektorů. Mnou to nehne.“ Jakmile však vstoupí pan zemský do jeho třídy, marně se matyk pokouší zabodnout třesoucí se rukou kružidlo do tabule, k velikému potěšení žactva.

Vznikají znamenité scény, plné dramatického vzruchu. Někdo zaklepe na dveře. „Vstát!“ velí kantor a řítí se ke dveřím. Třída stojí v napjatém pozoru. Prófa otevře dveře a učiní hluboký předklon. Načež zjistí, že před ním stojí primánek a dí tenkým hláskem: „Prosím, pan profesor Meloun prosí o kousek křídý.“

Po skončené inspekci povolává zpyták třesoucí se docenty k raportu do ředitelny a vytýká jim pedagogické a didaktické chyby. Seděl-li učitel za katedrou, poučí ho, že má chodit mezi lavicemi. Jestliže profesor chodil po třídě, tvrdí dozorčí orgán, že měl stát před lavicemi. Stál-li před lavicemi, dozví se, že měl sedět za katedrou. Profesor, který vykládal stoje na stupínku, je upozorněn zpytá-kem, že mu přechuhovaly špičky polobotek přes okraj, což se příště nesmí opakovat. Dodnes koluje mezi kantorstvem slavný výrok jednoho pana inspektora, jenž vytýkal suplentovi, že při výkladu pohasl lesk jeho očí.

Nesluší se, aby pouhý profesor měl nějaké námitky k páně inspektorovým výtkám. Upadne tím zbytečně v nemilost a popudí všemocného pozorováka proti celému sboru. Tak například byl plisněn jeden profesůrek, že při výkladu o vápenci dvojlomném upozornil žáky na obrázek v knize, kdežto jedině správný postup byl přinést žákům tento nerost ze sbírek a dát jej kolovat. „Dovolte, pane inspektore,“ odvážil se namítnouti káraný profák. „Až domluví,“ zpražil jej pan zemský a přednesl delší poučnou řeč o názorném vyučování. „Prosím za prominutí,“ ozval se znovu nesměle kantor, když zpyták dokončil, „ale my tu ve sbírkách vápenec nemáme.“ Což rozlítlo pozorováka na nejvyšší míru a podnikl na ústavě divokou razii, jaké nebylo pamětníka.

Udělav sboru příslušné nohy, zpyták opouští ústav, neboť jeho poslání je skončeno.

OTCOVÉ, MATIČKY A RODIČOVÉ VŮBEC, SDRUŽENÍ I JEDNOTLIVÍ

Ve svém boji proti kantorům jsou žáci podporováni údernou skupinou svých p. t. rodičů. Je to pomoc více než vydatná, neboť mezi rodiči jsou osobnosti vlivné, vysoce postavené, veřejně činné a vůbec hrůzu budící. Spojí-li se tlum významných činovníků v rodičovském sdružení, představují velmoc, s kterou musejí kantoři

vážně počítati. Není sporu o tom, že kdyby rodičové postupovali svorně, co homogenní, výborně vyzbrojená jednotka, byli by kantoři smeteni jako plevy, aniž by se pokusili o vážnější odpor. Této impozantní jednoty však nebude nikdy dosaženo, neboť každý rodič dělí studující dívky na dvě přesně ohraničené kategorie. Skupinu prvou tvoří vlastní dítko rodičovo, jež oplývá dary ducha v míře zázračné, které je předurčují k velikým věcem. Je však zabeđenými kantory nepochopeno a nedoceněno. Rozvoj dítky je brzděn zejména tím, že většina profáků na něm sedí. Snaží se tudíž rodič, aby pomocí rodičovského sdružení odstranil překážky, jež se staví v cestu jeho dítku na vítězné dráze životem. Ke druhé skupině patří všechna ostatní děcka, která jsou podle názoru rodičova přiblblá a neschopná, jsou kantory protežována a mírně posuzována. Mělo by se s nimi pořádně zatočit a co nejvíce je nechat propadat, aby nebránili vlastnímu dítku v svobodném rozvoji. Dosáhne-li houževnatý rodič, že jeho potomek šťastně proklouzl úskalími postupek a reparátů, opouští zrádně rodičovský šik a přebíhá do tábora kantorského.

V dobré snaze prospěti svým milovaným dítkám užívají rodičové lstí, úskoků, domluv, proseb, hrozeb a všech ostatních přípustných prostředků, aby obměkčili zatvrzelá srdce kantorů.

„Von si už, pane profesore, ve všem polepšil, jen z tý němčiny mu to nejde,“ tvrdí matička, útočíc na neblomného němčináře, ačkoli nadějný synek propadá ze šesti předmětů. Obejit všech šest zavilých vědců a každého přesvědčit, že „hoch si ve všem polepšil“, je výkon, jakého je schopna jen milující mateř. Neméně dojemná je scéna, když staříček tatíček, povoláním řezník, tvrdí, že synka denně zkouší z řeckých tvarů a chlapec je umí tak dokonale, že i drsný chasník z jatek bývá dojat k slzám.

Často se stává, že zničený vědec prchá z hovorny, pronásledován houževnatou matičkou, která ho stíhá po chodbě, vnikne za ním do kabinetu a kvílí: „Dyk von se, pane profesore, celý noce nehnevod knihy. Na řemeslo se nehodí, z měšťanky ho vyhodili, tak aspoň dyby tu maturitu udělal.“

V prostičké víře v geniálnost a světové poslání svých dítek pro následují rodiče kantory po celém ústavě, přepadají je na ulicích, dávají je do novin, vnikají do jejich příběhy, koří se jim a vyhrožují, neboť prófové jsou jedinou překážkou, která stojí v cestě jejich miláčkům, aby dosáhli kýžených met a životního štěstí coby aspiranti s 300 Kč měsíčně.

PAN DEFINITIVNÍ ŠKOLNÍK

Jaksi mimo soutěž, povýšen nad všechny tyto malichernosti, stojí pan definitivní školník, čili školábr, školda, školina, školmistr, školomet, školmetr, pan Hlavní, pan Důležitý, šuldínek, šulděc, boudař, duch boudy, předveňník, Kerberos, pan podúředník, tepna závodu, též ministr zásobování se svou chotí řečenou Semlbába nebo paní Rohlíková.

Pan Hlavní je nesaditelný a nevyrušitelný ze svého olympské-ho klidu. Pamatuje několik ředitelů, a jsa plísněn řídou, zabafá z dýmky a myslí si: „Takovejch jsme už ve zdraví přečkali.“ Noví členové sboru hlásí se nejprve u školníka, jenž, uzná-li to za dobré, uvede je k řediteli. Postavení školníkovu ilustruje nejlépe tato příhoda:

Mladičský suplent, vyslaný zemskou školní radou po začátku roku, zabušil nesměle na dveře lože páně školníkovy. „Co si přejete?“ ptá se Kerberos. „Já jsem, prosím, nový profesor.“ „Nikoho nepotřebujeme, jsme kompletní,“ vece strážce budovy. „Snad pan ředitel dostal nějaké pokyny,“ namítá mladý muž. „Ten tam nic nemá,“ zazněla strohá odpověď, „to bych já o tom musel vědět.“

Tím, doufáme, je význam osobnosti školníkovy náležitě osvětlen. Veřejnost by však asi zajímal námět, jehož jsme se stručně dotkli, totiž nástup mladistvého suplenta a jeho uvedení do vojště kantorského. Povíme o tom něco už proto, že je to podivuhodná metamorfóza, při níž se má přes noc študák proměnit v kantora.

PROMĚNA ŠTUDÁKA V KANTORA

Když študák dostuduje, nabyv odborných znalostí na vysokém učilišti, dá se zapsat do seznamu kandidátů profesury a v tomto přechodném stadiu vyhlíží denně listonoše s mocným bušením srdce. Noc co noc tlačí ho mūra. Jen aby to nebylo Slovensko! Vlivní strýcové, tatíčkoví přátelé a jiní obětaví muži podnikají řadu náletů na rozhodující činitele. Činitel slíbí a potom přijde dekret, jímž je profesorské embryo pasováno na čekatela. Dekret začíná slovy: „Nastúpte ihneď na tunajšom ústave . . .“

Chmurná beznaděj obestře duši mladého muže. Marně ho těší kolegové, poukazující na krásy Slovenska. „Co má říkat takový Angličan, když dostane jmenování do Bombaje nebo na Nový Zéland?“ domlouvají mu, ale postižený odmítá tyto nechutné žertíky. Podniká nové tažení na činitele, dokazuje svou nepostradatelnost v Praze (jsa činný kulturně, literárně, vědecky, politicky, společensky a vůbec) a nakonec jede, poněvadž místo je místo a dnes je o ně nouze. Někdy přece jen strýcové, kteří zaň lámou kopí, utrpí jistý úspěch a vyleze z toho nějaká ta Práškačka nad Černými lesy, odkud se dají podnikat každé soboty výpady za kulturou do srdce Evropy.

V každém případě nastane okamžik, kdy zárodek kantora vstoupí poprvé do sborovny coby nový docent. Doba pěti šesti let není tak dlouhá, aby se novopečený profesor necítil stále spíše studentem než kantorem. Když prvně leze do třídy jakožto nový „pan kolega“, je mu obvykle řvoucí kolektiv dítek bližší než vážné kolegium pedagogů a učenců.

Mladí pedagogičtí nadšenci, čerstvě universitou dodaní, přinášejí si obvykle matné, ušlechtilé ideály o dobrovolné kázni, kamarátském styku s žáky a podobné utopie. Tito pošetlí pacifisté octnou se za několik dní, díky svým pokrokovým metodám, v rozkošné situaci, kdy jim při hodině žáci lezou po katedře, prohánějí se po třídě a vybízejí pana profesora, aby si s nimi dal partii

hadráckového mače. Zoufalý vychovatel je nucen utéci se pod záštitu ředitelské autority. Čímž je definitivně vyléčen z šedých teorií a stává se pedagogem.

Aby se náležitě pocvičil v umu pedagogickém i didaktickém, je mladý muž přidělen staršímu zkušenému borci, k němuž chodí na hospitace, a týž zase na revanš počítá občas návštěvou mírně zbodané hodiny pana zatímního. Efekt tohoto zacvičování noviců je mohutný. Hospitující mladík se nudí v zadní lavici, čte detektivku, kterou si vypůjčí od nejbližšího žáka, a občas vzhledne nemile vyrušen, když pan uvádějící u tabule zvýší hlas. Tento je neméně otráven, poněvadž se musí namáhat, aby hodina byla pokud možno vzorná a poskytla mladému zelenáči obraz, jak se má vyučovat. Pokud se týče studentů, ti jsou přímo zhnuseni, jelikož jim není známa pravá podstata této exhibice a mylně se domnívají, že ten vzadu je hlídá.

Často se stává, že se adept profesury sejde ve sborovně se svým bývalým učitelem a dělá mu dobře, když ho oslovuje s předstíranou samozřejmostí: „Už berete v kvartě nepravidelná slovesa, pane kolego?“ Uctivější mladíci říkají zpočátku „pane profesore“ a jen pozvolna se vpravují do těch kolegů.

Přechod do „panského stavu“ netrvá dlouho. Za pár neděl je mladý pan profesor větší ras na své svěcení než jeho bývalý obávaný latinář. A tak někdy dojde mezi mladým kantorem a jeho starším učitelem k této zajímavé rozmluvě:

„Představte si, pane kolego,“ rozcíljuje se mladý muž, „ten lajdák, ten ničema Zápotočný mi nerozezná gerundivum od gerundia. Kvintán a nezná takovou základní latinskou vazbu.“

„Toť ovšem trestuhodný nedostatek,“ kývá hlavou sivý stařík, hladě si bradku, „hm, to je velmi legrační.“

„Nechápu, co je na tom legračního.“

„Legrační je na tom to, že pokud se pamatují, nenaučil jste se rozeznávat gerundium od gerundiva ani v oktávě a dokonce jste v tom znamenitě plaval při maturitě.“

„Já že jsem . . . a jo, máte pravdu, jak jsem tenkrát nemohl pře-

ložit ten Vergiliův verš. Vy máte obdivuhodnou paměť, pane profesore.“

„Nic ve zlém, kolego, hlavní věc, že jste se to doučil. A toho Zápotočného prožeňte, aby vám neudělal při maturitě ostudu.“

A mladý muž dojde k názoru, že to není tak tragické, když někdo nerozezná gerundium od gerundiva a že ten Zápotočný to může ještě dotáhnout dokonce na profesora latiny. Tragické je leda to, že někdy k tomu názoru nedojde.

Dosti dlouho to trvá, než se nový profák naučí svému předmětu. Na vysoké škole si totiž osvojil důkladnou znalost různých vědeckých teorií, ale zapomněl za tu dobu všechno, co věděl ze střední školy. Mladý franštinář se vyzná bezvadně ve staré franštině a jednotlivých fázích vývoje této přepékné řeči, ale bohužel, francouzsky neumí. Stejně je tomu i v ostatních oborech. Většinou je pan profesor o hodinu dále než jeho třída, to jest, umí právě o jednu lekci více, na kterou se pečlivě doma připravil. Svízel bývá s žákem, jenž v některém předmětu má vynikající znalosti. Němčináři například se může stát malér, že má ve třídě rodilého Němce. Nebo je zase v klase nebezpečný mladík, jenž jezdívá na prázdniny do Francie. Pozice mladistvého učenice v takové třídě je velmi vratká. Opatrně odvažuje při konverzaci slova, drží se tak říkajíc při zdi a po očku pokukuje na nepřijemného soupeře, jenž sedí rozvalen v lavici, a vědom si své převahy, se zájmem naslouchá brebentění pana profesora. Kdykoli se student-znalec ušklibne, učitel mírně zbledne a v duchu pátrá, kde udělal botu. Krocení zpupného studentíka je velmi obtížné. Dobrý prostředek je naložit mu za každé ušklibnutí nějakou tu básničku z paměti. Posupný jinoch záhy zanechá souboje a uloží si rezervu v kritice páně profesorovy franštiny.

S menším nebezpečím možno plavčiti v latině nebo v matematice, chemii či jiném předmětu, v němž se studentští fenomény vyskytují jen poskrovnu. Někdy uvede docenta do rozpaků oddaný šplhoun, jenž projevuje až příliš horlivý zájem o přednášenou vědu a hlásí se, že v knize je to jinak. „Zajisté,“ oduší pohoto-

vý kantorský plavec, „tvar, který máte v knize, je také správný a vyskytuje se u klasiků doby střední. Perfektum, jež jsem vám napsal na tabuli, je častější u básníků a zhusta se užívá v lidové latině.“

V třídách duševně čilých hrávají žáci zajímavou hru, která poněkud připomíná proslulé „bíby“. Študák, jenž postřehne, že se pan profesor „zbodnul“, hlásí „kiks“, a podle kvality „zbodliny“ obdrží příslušný počet bodů.

Jak vidno, je nástup nového profesorského borce velmi svízelný a trvá to dosti dlouho, než přejde z obrany do útoku a počne náležitě deptati podřízené mužstvo.

Kvůli úplnosti se musíme ještě zmíniti o nezadržitelném pronikání dám do kantorských teamů. Rok od roku zatlačují učené ženy muže z profesorských sborů a tato nebezpečná invaze trvá neztenčenou měrou. Prozatím se nám nepodařilo vyzkoumat, jaký následek neb změnu v chodu gigantického školního stroje tento vpád působí nebo způsobí. Na některých ústavech utrpěli již porážku kouřící páni a byli vyhnáni do kabinetů nebo na záchod, kdež holdují rozkoši zakázaných šluků společně se študáky. Jinde opět naopak temperamentní kráska vypudila svou obligátní cigaretou tři nekuřáky, jednoho staříckého vegetariána a jednoho mazdaznanistu ze sborovny na chodbu. Tak či onak, následků nelze zatím dohlédnouti. Vyčkáme, jak se věci vyvinou, až bude dám ve sborovnách přesila, případně, až bude svižný pan ředitel (statný padesátník) předsedati konferenci učených žen.

Seznámili jsme čtenářstvo s hlavními typy lidu študáckého i kantorského a naznačili stručně bojové metody, jichž užívají vzájemně se potírajíce. Nyní popíšeme, pokud možno věcně, onen podivuhodný kvas, jímž kypí střední učiliště od osmé hodiny ranní do jedné.

ČÁST TŘETÍ

Třída před zvoněním a po zvonění

Škola, jak známo, trvá od osmi do jedné. Po obědě bývá zpěv, tělocvik, těsnopis, hry a sem tam i nějaký důležitější předmět. Ale hlavní zápolení kantorů a študáků odehrává se při ranním vyučování, kdy obě strany jsou ještě svěží. Tato doba je rozdělena na pět vyučovacích hodin, mezi něž jsou vsunuty čtyři přestávky, mylně nazývané *r e s p i r i a*, kteréžto slovo značí *o d d e c h*. Nezasvěcenci totiž, to jest laikové a vrchní školní odborníci, se domnívají, že vyučovací hodiny jsou vyplněny intenzívní prací, po které je nutno načerpat nových sil, k čemuž jsou určeny přestávky. Odtud klamný názor, že žáci v přestávkách odpočívají, pojídají párky s hořčicí a čerpají síly, vitamíny a popřípadě kyslík v školní zahradě.

Ve skutečnosti je přestávka dobou horečně činnosti. Za několik minut musí student opsat matematické nebo jiné cvičení, které si zapomněl doma vypracovat, vstřebat do sebe deset stránek dějepisného opáčka, našprtat dvacet nepravidelných sloves, připravit taháky na kompozici, vykourit na záchodě papirosu, naučit se básničku a tak podobně.

Naproti tomu v hodině odpočívá po vysilující práci přestávkové, dumá, nebo čte pod lavicí, popřípadě na lavici lehkou literaturu. Čili, jak zní ustálený soud učitelů, žáci sedí v hodině jako pecky, buchtý, jelita, slívy, blumy nebo jiný druh ovoce.

Zde musíme, ač neradi, zaznamenati smutný fakt, že někteří nesvědomití učitelé ustavičně odpočívající žáky ruší vyvoláváním, napomináním, zkoušením, ba i řevem a pouštěním hrůzy. Stane se zhusta, že po celou hodinu student ani oka nezamhouří pro hluk a pekelný randál, způsobovaný bezohledným docentem.

KONVERZACE

V tomto směru jsou zvláště dotěrní učitelé moderních jazyků, kteří mají utkvělou představu, že celá třída se má účastniti takzvané konverzace. Konverzace je podivný druh vyučování, při němž profesor ustavičně něco pokřikuje cizí, žákům neznámou řečí, nutí je, aby vstávali a opakovali po něm konce vět, a jeví dětinskou radost, když se někdo tváří, jako by rozuměl otázce. Podkladem konverzace je obyčejně ponurý článek skličujícího obsahu, který napsal ve slabé chvílce uznávaný klasik cizího národa. Třebas o onom otci, jenž umíraje, děl svým třem synům, že na vinici je zakopán poklad.

„Was haben wir gelesen, Breburda?“ ptá se pan profesor, když byl pracně sesmolen překlad článku.

„Haben wir gelesen,“ tvrdí Breburda, dívaje se na učitele měkkým, nevinným pohledem.

„Ich frage, was wir gelesen haben, sie Ignorant, sie Papagei-vogel!“ zuří němčinář.

Žák Breburda mlčí.

„Setzen sie sich! Was habe ich gefragt, Vomáčeková?“

„Bitte, Herr Professor, ich war gestern krank,“ odpovídá pohotově tázaná dívka.

„Schrecklich! Setzen! Also Kubiček.“

„Ich auch,“ prohlašuje Kubiček důstojně.

„Das ist abscheulich, v této třídě není možno pracovat, um Gotteswillen, takovej materiál, jste líní jako vši,“ burácí učitel, upadaje ve svém hněvu do zvučné mateřštiny.

„Also, was machte der Vater, Pasecký?“

„Ja,“ vece Pasecký, zkoušeje válečné štěstí.

„Was?“

„Nein,“ opravuje se pohotový studentík.

„Verstehen sie die Frage?“

„Ja,“ míní Pasecký.

„Also, antworten Sie.“

„Nein,“ odpovídá tázaný, střídaje pečlivě zápor a klad.

„Warum denn?“ ptá se němčinář hrozivě.

„Jawohl,“ triumfuje vyslýchaný student, načež se učitel chytí za hlavu a spílá zkoušenému v jazyku státním i menšinovém. Každý pochopí, že po čtvrt hodině nelidského týrání je třída duševně vyčerpána. Odtud všeobecná neoblíbenost jazyků moderních i mrtvých.

ZKOUŠENÍ SLOVÍČEK

Slovíčka neboli slůvka jsou cihly, bez nichž není možno bodovati impozantní chrám znalosti cizího jazyka. Tak tvrdil můj vetřelý učitel latiny a nemám příčiny, proč bych tomu nevěřil. Proto to s oblibou říkávám svým mladistvým svěřencům, když se jim snažím v tercií infikovati svěží, nezkažené mozky bacilem latiny.

Důležitost slovíček je nepopiratelná (jazyky se totiž skládají z nesčetných slovíček). Proto dobrý učitel dbá na to, aby si žáci slovíčka pořádně psali a aby se jim učili. Filologická hodina začíná obyčejně zkoušením slůvek, když ne na známku, tedy aspoň po lavicích. Je to úkon vynikající divokou romantikou.

Docent, třímaje v ruce sešitek, ochotně mu podaný šplhounem, pobíhá mezi lavicemi, vykřikuje významy jako prodáváč večerníků a ukazuje prstem na jednotlivé žáky. Kdo neodpoví dosti hbitě, obdrží titul spáče, ignoranta nebo jiné přílehavé názevko. Oběti tohoto řádění snaží se nesrozumitelným zamumláním zachránit svou pozici, ale docent, běžící skokem po třídě, doráží neústupně na svou kořist a nutí ji, aby přesně vyslovila koncovku. Teprve když přepadený vychrlí ze sebe rod a druhý pád podstatného jména, respektive všechny tvary nepravidelného slovesa, divý muž spokojeně zabrumlá a pádí dále.

Nemohu se nezmíniti při této příležitosti o žalostném debaklu jednoho řečtináře, jenž byl proslulý svým křížovým ohněm otázek při zkoušení slovíček a tvarů.

„Co že je to . . .“ začal vždy zvolna a po delší pauze vystřelil

slovíčko jako ránu z pistole. Řecké slovo „gyps“, jež značí „sup“, stalo se mu osudným.

„Co že je to, Vráno . . . gyps?“

Žák Vrána, mladík známý svou neústupností, zvolna povstal, zachmuřil se a pak pravil drsně:

„Koza.“

„Che,“ zaskřehotal posměšně řečtinář, „to snad ne. Rozmyslete si to! Přece ‚gyps‘, druhý pád ‚gypos‘.“

Žák Vrána se podíval podezíravě na učitele, a vida jeho ironický úsměv, nabyl přesvědčení, že se jedná o vychytralý úskok. I prohlásil podruhé jasně a tvrdě:

„Koza.“

„Snad se mýlíte,“ přemlouval ho sladce šedý klasik, „snad to znamená ‚sup‘, ne?“

Žák se zamračil, potřásl odmítavě hlavou a řekl potřetí přímo hrozivě:

„Koza.“

Účinek byl tak pronikavý, že poděšený klasik, zviklán ve svém promyšleném útoku, dal se chvatně na ústup, a couvnuv ke katedře, jal se nenápadně listovati v řeckém slovníku.

FILOLOGIE KLASICKÁ A MODERNÍ ČILI PŘEKŁAD, VÝKLAD A GRAMATIKA

Začněme s gramatikou, jež je nejobávanější zbraní sveřepých kantořinů v potírání študáků. Není dosti jasno, proč se gramatika jmenuje mluvnické, neboť sestává z tvarů a vazeb, jimiž nikdo nemluví. Vezměte například takové souvětí podmínkové ireálné v minulosti. Poněvadž vůbec nevíte, co to je, ačkoli jste jinak člověk vzdělaný a sčtělý, posloužíme vám ukázkou. Vy si, dejme tomu, povzdychnete: „Já mít prachy, jedu do Prahy.“ Přeloženo do jazyka gramatického, zní tato větička takto: „Kdybych byl býval měl peníze, byl bych býval jel do Prahy.“ Ještě krásnější je to v němčině:

„Wenn du dich einmal gebückt hättest, hättest du dich nicht so vielmals bücken müssen.“ Ve franštině nebo latině si to ani nepřejte vědět.

„Převeďte to do pasiva,“ velí pan profesor jakoby nic. A teď se strefujte do správného konjunktivu plusquamperfecti pasivi. Toto vzpomenuté plusquamperfektum čili plusqueparfait neboli Vorvergangenheit je hlavní triumf profesorského kovboje, rajtujícího na gramatice, a bylo zajisté vymyšleno a zdokonalováno celými generacemi rafinovaných bakalářů a učitelů, až nabylo dnešní nestvůrné podoby. Co válečný obrněnec pro moderního vojevůdce, to plusquamperfektum pro sveřepého profáka. Nejdále v tom směru pokročili franštináři (prodchnuti vynalézavým duchem vzdělaného Západu) a sestrojili kromě plusqueparfait ještě nestvůrnější passé antérieur, na čemž neměli dosti a kombinací všech dosud známých časů minulých dospěli k strašlivé obludě, zvané passé surcomposé, jež je s to zahubit i statného, normálně vyvinutého profesora pařížské Sorbonny.

Zkouší-li docent tvary, nastane študáckému kolektivu perná chvílka. Veškeré bojové metody zde selhávají a zbývá jediné instinkt, onen zmíněný šestý smysl, čili „čuch“. Týraný objekt stojí obyčejně na stupínku a vrhá zoufalé pohledy na třídu, čili vysílá „SOS“. Klasa je v horečné činnosti. Úlohy jsou pečlivě rozděleny, asi jako při obsluze námořního děla. Přední řady, které mají stupínek na dostřel, přejímají hbitě poselství vysílaná zadními matadory, a obratně je přihrávají „tasenému“ študákovi. Vzadu působí současně několik odborníků, z nichž jeden je specialista na futurum čili čas budoucí, jiný na infinitivy, další ovládá koncovky jednotlivých pádů a pohotově skloňuje (pádí), jiný se opět vyzná ve stupňování adjektiv. Zkoušený pravidelně asi třetinu tvarů uhodne, třetinu zachytí vycvičeným sluchem, jenž u mnoha študáků je vyvinut stejně dokonale jako u slavných indiánských stopařů, a přibližně třetinu „zboď“. A tak bezvadnou souhrou celku podaří se zvítěziti nad obmyslným gramatikem, jenž posléze unaven a znechucen vyhodí

žáka od tabule a napíše mu kýženou „stáru“ čili „dostála“.

Při tom je klasa ovládána duchem ušlechtilého gentlemanství. Plave-li totiž u tabule neoblíbený „krkoun“, jenž sám odmítá napovídat, je mu poskytnuta obětavá pomoc stejně, jako kterémukoli jinému řádnému členu třídy.

Když je klasa dostatečně zničena krupobitím tvarů, snaží se ji řádící gramatik dorazit překladem. V nižších třídách jsou to větičky, na vyšším stupni vývoje pak články a souvislá četba autorů. Věty v učebnicích mrtvých jazyků jsou důmyslně kombinovány, aby příslušná partie z mluvnice byla náležitě procvičena. Vznikají pak překrásné sentence, jako: „Žena píše a sedí.“ „Otec má dvě nohy, matka a dcera čtyři.“ „Fialka dívčina je trhána.“ „Ó kolena! Kolena nechť přiblíží se k jezeru.“ „Vojín má na kolenou sovu.“ „Vojevůdce pospíchá se služkou do zahrady.“

V jazycích moderních cvičí se student četbou pečlivě vybraných článků, jež bývají zhusta obsahu přímo kanadského a zanechávají v žákovi nesmazatelný dojem. Pro potěchu čtenářovu vybrali jsme jeden zvlášť zdařilý a dovolme si zde reprodukovati jeho doslovný překlad.

První řemeslo Jeníkovo

Klodoš, nuzný výrobce dřeváků, který žil velmi bídě, poslal svého syna za štěstím do světa. Když byl políbil otce, Jeník se vydal na cestu. Potkal vojsko, které šlo do války. Bubeník ho vybědl, aby šel s ním. Jeník se dal tedy na vojenské řemeslo. Jednoho dne bylo vojsko zastaveno pevností. Chystali poslední útok. „Kdo se odváží přiblížit se k tvrzi?“ ptal se generál. Jeník uchopil žebřík, vyrazil k útoku, kamarádi ho následovali a města bylo dobyto. Jeník opustil armádu. Generál mu poděkoval: „Vezmi si tento provazový žebřík jako dar, dej si ho na záda. Jakýsi kouzelník mi ho dal, abych ho daroval nejstatečnějšímu. Kdykoli jej vyhodíš

na zed', vyšplháš se s jeho pomocí nahoru.“ Jeník byl převkapan, neopominul poděkovat, vzal žebřík a vstoupil do učení ke krejčímu.

Netřeba se znepokojovat, že snad vniká do škol surrealismus nebo že je to vliv trampských anekdot, takzvaných „blbých“. Články tohoto druhu jsou starodávnou výsadou školních čítanek, vyskytují se už v dřevních dobách školství a jsou pietně uchovávány i v nejnovějších vydáních učebnic.

Pojednali jsme již o tom, jak obratně dovedou študáci uživateli tananů; je nabíledni, že útok profákův je hladce odražen. Kantor ovšem pravidelně něco čuje, zejména jde-li o překlad z latinského autora, k němuž existuje jediný starobylý tahák, psaný veleslavínskou češtinou, kterého už pan profesor s úspěchem používal za svých studentských let, zdědiv jej po otci. A tak když vyvolaný jiných počne překládat: „Jugurtha byl švarný mládenec, zjevu lepého, mocný silou, avšak daleko nejvíce mohutností ducha vzkvétaje, nad sobě rovné ztepilostí a sličnými vlohami se povznášel . . .“, řekne učitel klasických jazyků zhnuseně: „Když už to, vy troubo, čtete z toho idiotského překladu, tak to aspoň přeložte do češtiny, aby to vypadalo trochu lidsky.“ Takové základní chyby v taktice se ovšem dopustí jen děcko částečně praštěné, jež pak po právu obdrží elegantně vykrouženou sardel.

Obstojí-li „tažený“ žák uspokojivě při překladu, má učitel v zásobě další výpad. „Nyní nám vyložte přeložený text,“ řekne s roztomilou samozřejmostí. Normální občan by byl zajisté udiven tímto nezvyklým požadavkem. V textu se třeba praví, že Caesar táhl dva dni podél Rýna, navečer druhého dne se střetl s Germány a po tuhém boji je zahnal na útěk. „Co, u čerta,“ řeknete, „se má ještě vykládat? Germáni dostali na kokos a utekli, to je přece jasné.“ Středoškolskému učiteli to však není vůbec jasné a žádá po studentovi, aby mu to vyložil. Je to zajisté svévolné obtěžování a sekýrování žactva, jemuž by se měla učiniti přítrž.

Do sféry filologické patří posléze i jazyk mateřský, jenž se skládá zejména z tvrdých a měkkých „i“ a „y“ a z básniček. Je mnoho důmyslných systémů, jak vyhověti fanatické vášni kantorů, pasoucích se po ypsilonových chybách, a voliti za každých okolností vhodné y, jež by profu nepřivedlo do stavu nepřičetné zuřivosti. Nejlépe se osvědčuje postup algebraický, to jest dosazovati „i“ a „y“ podle vzorce $(a + b)^2 = c$. Méně výhodná je cesta symetrická, totiž pravidelné střídání těchto dvou proslulých hlásek. Rozhodně vždy záleží na válečném štěstí.

Pokud se básniček týče, slouží hlavně k memorování. Nežli je uložena báseň uložena nazpaměť, musí být ve škole přečtena a vyložena. Při výkladu vyjde obyčejně najevo, že básník měl něco jiného na srdci než na jazyku a že vůbec mužové poezie se vyjadřují větami nejasnými a zakuklenými. Pan profesor nutí dítky, aby slovy prostými a nehledanými vysvětlila, co vlastně chtěl básník říci, ačkoli je veřejným tajemstvím, že básník to obyčejně sám neví. Básník si prostě jen tak prozpěvuje, smyslu to valného nedává a nezletilé děcko se v tom má vyznat. Vezměte takového Hálka:

*„Přilétlo jaro z daleka
a všude plno touhy,
vše tlačilo se k slunci ven,
že snilo sen tak dlouhý.“*

„Odkud že přilétlo jaro, Hubáčku?“

„Prosím, z daleka.“

„Odpovídejte celou větou.“

„Jaro přilétlo z daleka.“

„Co tím chtěl básník říci?“

„Básník tím chtěl říci, že jaro bylo pryč a teď najednou přilítlo.“

„Kdopak by to vyložil lépe? Nuže, Korecká?“

„Básník nás chce upozornit, že jaro lítá.“

„Jak to myslíte?“

Korecká neumí blíže vysvětliti svoji zajímavou ideu. Hlásí se Troníček.

„Prosím, básník nám tu ukazuje, jak ten čas letí.“

„Nuže, přátelé, přemýšlejte. Létá jaro nebo nelétá?“

„Jaro, prosím, létat nemůže, poněvadž nemá žádná křídla.“

„Jak si to tedy vyložíme, Hakle?“

„Vyložíme si to básnickou fantazií.“

„Co znamená druhý verš básně, Šaufele?“

„Druhý verš básně znamená, že všude je plno touhy.“

„Jak tomu rozumíte?“

„Prosím, já tomu vůbec nerozumím.“

„Sedněte si, hlupáku. Co je tím míněno, Broučku? Copak to tam máte pod lavicí?“

„Prosím, nic. Prosím, v tom verši básník praví, že na jaře je všude plno touhy.“

„Jaké touhy?“

„To je, prosím, různé. Lidé touží hlavně po penězích.“

„To ovšem básník na mysli neměl. O jaké touze se tu mluví? No tak, Kašpárková.“

„To je, prosím, taková touha, jako když je někdo pryč a ten druhý po něm touží. To jako, prosím, bylo v jednom filmu . . .“

„Dobře, dobře, to by stačilo. Jaká je další myšlenka té básně, Šefelíne?“

„Další myšlenka je, že jak to jaro přilítlo, nastala velká tlačeníce.“

„Vyjadřujete se neobratně. Kam to zas čumíte, Srdinko, vy mameľuku jeden?“

„Prosím, tamhle letí ajrák.“

„Za prvé se říká letadlo a za druhé zůstaňte chvíli stát za trest, že nedáváte pozor. Kdepak jsme přestali?“

Hojný pot perlí se na čele učitelově a první strofa dosud odolává jeho zoufalému úsilí. A to je prosím jen taková obyčejná básnička. Představte si laskavě výklad básně moderní, nějaké takové barevné

vize mladého, okouzleného a mírně podnapilého básníka. V tomto případě možno míti k prófákovi, jenž má zvládnouti podobný nadlidský úkol, i jistou sympatii.

Z několika ukázek filologických hodin je jasné, že mnozí kantoři nedopřejí žákům, aby se v hodině zotavili po namáhavé práci přestávkové. Odtud stížnosti na přetěžování studentstva. Tomuto ožehavému problému, zejména pokud se týče výživy studující mládeže, dlužno věnovati samostatnou kapitolku.

ŠTUDÁKOVA PŘESNIDÁVKA

Nelidští učitelé zhusta nedovolují žákům při vyučování ani posvačiti, takže tito jsou nuceni kradmo hrýzti za zády sousedovými chléb s máslem, ovoce nebo jiné pochutiny. Tím se vysvětluje překvapující věc, že totiž někdy i výborný žák, byv znenadání vyvolán, zarytě mlčí z toho jednoduchého důvodu, že není s to najednou spolknouti půlku vuřta, kterou má v ústech. To dokází jen výjimečně nadaní umělci. Jsou ovšem i takoví mistři, kteří dovedou žvýkati podstatně sousto, aniž pohnou čelistmi, takže zpytavý zrak kantorův nezbadá v jejich obličejích žádný nápadný pohyb. Ostatní dítká doplácují na to, že jejich rostoucí organismus vyžaduje častého přikrmování.

„Co to tam žmouláte, vy klacku nevychovaný,“ vykřikuje pohoršený prófa, přistihnuv děcko, ano požírá buchtu. Následuje zápis do třídní knihy, že „Kadečka Vilém ostentativně přežvykuje při výkladu o obležení Kartáginy Scipionem Africkým“.

Nehledě k tomu, že hladovění obležených Kartáginců sugestivně vznítilo u dítky touhu po zákusku, dlužno vysvětlení nevlídného stanoviska docentů ke krmení žactva hledati v neutěšených sociálních poměrech profesorstva. Je pravdě podobné, že pohled na žvýkajícího studenta vzbuzuje v hladovém docentu pocit závidi a fyzické nevrlosti.

ARS MATHEMATICA

Autor je si plně vědom, že jest činem téměř svatokrádežným, když pouhý filolog se odváží napsati vědeckou stat' o pojmech tak vznešených, jako je algebra, aritmetika, trigonometrie, geometrie, planimetrie, goniometrie, počty a měřictví, které si ještě k tomu navzájem plete. Neboť čím je nejzavilejší Caesarova perioda ireálná, nepřímá závislá na verbum dicendi, proti hrozné velebnosti iracionálních čísel, čím je vůbec celý Caesar i se svou Galíí Zaalpskou proti plus a minus nekonečnu? Poněvadž tedy není možno žádati od muže odkojeného filologickou pavědou, aby podal názorný obraz zápasu štuďákova s minus nekonečnem, nebudeme líčiti matematiku coby abstraktní pojem, nýbrž popíšeme pokud možno věrně její zhmotněnou podobu, totiž matykáře.

Matyk je bytost oděná v omšelý fráček barvy neurčité, jež se přiřítí do třídy deset minut po zvonění divoce funíc, a spatřivši na stupínku vycpaného orangutana, uvědomí si, že si spletl sekundu B se sekundou A. Omluviv se rozpačitě orangutanovi, pádí matyk o poschodí výše. V sekundě A se srazí s panem ředitelem, jenž tam rozdává složenky na školní plat a jeho přesně pracující matematický mozek dojde k závěru, že dnes není pondělí, nýbrž středa, a že má v sekundě matematiku až od deseti. Kvapně cválá do sborovny, aby si svou dedukci ověřil na rozvrhu. Tam se omylem podívá na čtvrtku a zkonstatuje, že má přece jen dnes v sekundě B hodinu a že tam vycpaný orangutan nemá co dělat. Vtrhne znovu do zmíněné třídy a ke své hrůze vidí, že tam již orangutan není. Místo něho stojí na stupínku žák Pitl a hledá ukazovátkem na mapě Ruska magistrálu. Matyk vyběhne z učebny, přečte si tabulku a pozná, že jde o tercii A a nikoliv o sekundu. Vyhledá sekundu, ale ta je prázdná a školník mu sdělí, že je v tělocviku. Nebohý vědec přepadne znovu vládce ústavu volaje: „Pane řediteli, mně se ztratila sekunda.“

Konečně se vysvětlí, že je ve skutečnosti úterý, že jsou na ústavě celkem tři sekundy a že pan profesor má vyučování v kvartě. Byv

šťastně dopraven do příslušné třídy, položí matyk na stůl klíče a sbírku příkladů a chce si pověsit buřinku na věšák, ale shledá, že buřinky není. Pošle tudíž spolehlivého žáka do sborovny pro klobouk, a když posel odejde, ukáže se, že buřinka vlastně už na věšáku visí, poněvadž si ji tam pan profesor včera zapomněl. Vědec radostně zaskřehotá a posadí si tvrdák na hlavu. Poté vpadne do třídy jiný posel, jenž nese bouřku číslo 2, kterou si dnes pan profesor zapomenul v kvintě.

Matyk uchopí buřinku číslo 1, svěří ji poslu číslo 3, aby ji donesl do sborovny, posadí si buřinku číslo 2 na hlavu a zjistí, že to není jeho klobouk. Vyhodí tudíž posla číslo 2 i s buřinkou ze třídy a vyšle posla číslo 4, aby přinesl buřinku číslo 1 a přivedl posly číslo 1 a 3. Potom začne vyučování.

„Pojďte k tabuli, Vomáčko. Kde máte cvičení? Zapomněl? Jedeš do lavice, ničemo líný! Cvičení mi přinese Stocká. Kde je piják? A co ty kaňky a ty oslí uši? Hroznej materiál v této třídě. Na tom mám bázírovat!“

Pojednou se matyk vymrští a mocným rozmachem vrhne svazek klíčů na lavici žáka Pivoňky, jenž si staví z pravítek a knížek domeček. Skvělým zásahem rozmetá chatrnou stavbu a chvíli pobíhá po třídě zuře a nadávaje.

„Kde je Stocká,“ vykřikne pojednou, stanuv před prázdnou lavicí, „proč jste mi nehlásili, že chybí?“

„Prosím, ona je ve škole.“

„Co? Ve škole? Je patrně ukryta pod lavicí!“

„Prosím, já jsem u tabule,“ upozorňuje na sebe hledaná dívka.

„Co tam děláte?“ ptá se matematik přísně, „aha, byla jste vyvolána. Proč mlčíte? Vy ještě nemáte otázku? Rychle pište! A minus dvě cé druhé, plus závorka tři bé . . .“

„Prosím, dnes máme geometrii!“ ozývají se protestní hlasy.

„Proč to neřeknete hned? Tak pěkně svižně. Narýsujte kružnici o poloměru . . .“

Přichází posel s buřinkou číslo 1.

„Co zde chcete?“ oboří se naň matyk, „nevyrušujte nás!“

„Prosím, já nesu ten klobouk.“

„Který klobouk? Aha, můj klobouk. Dobře, můžete odejít.“

„Prosím, já sem patřím.“

„Tak marš na místo.“ Vědec si nasadí tvrdák a pokračuje v diktování příkladu. Vtom zahrčí zvonek.

„Propána, to už zase zvoní?“ leká se matyk a rychle uloží několik příkladů za domácí cvičení. Načež smekne buřinku, pověsí ji na věšák a prchá ze třídy.

Bytost matykářova představuje věčný pohyb, ruch a kvas. Vyskytuje se současně na více místech, což dlužno vysvětliti jediň jeho iracionální podstatou, pobíhá ústavem a pobádá vše k rychlejšímu tempu. V ruce drží svazek klíčů, jimiž ustavičně chřestí, aby upozornil žactvo na svůj příchod, a ve třídě jich užívá k metání a strefování se do různých předmětů. Rovněž výborně vrhá křídou. Jeho věčně putovní buřinka, kterou stále zapomíná, je pomalována různými obrazy a čísly, jimiž si každý z poslů krátí dlouhou cestu z poschodí do poschodí. Což působí velmi stylově a matyk obyčejně žasne, proč mu lidé v elektrice říkají „pane profesore“. I vysvětluje si to svou vědeckou popularitou a značným rozšířením své učebnice „Jak se hravě naučím počtu derivačnickému“, jež patrně proniká mezi prostý lid.

Na zlepšení této příručky pracuje dnem i nocí a přemýšlí o ní i ve třídě, takže když někdo počítá u tabule, je matyk duševně nepřítomen. Jakmile však vyvolaný udělá chybu, probudí se matematik ze sna a počne mu spílat. Jinak je o něm známo, že je dobrosrdečný a že dovede něčemu naučit, takže při maturitě jeho žáci excelují. Tolik o vznešené bytosti matykově a o jeho vědě, zvané matyka.

O HODINÁCH KVALITNÍCH

Pokud se povahy a jakosti jednotlivých hodin týče, jsou ze stanoviska študáckého kromě tělocviku a zpěvu nejceněnější dějepis,

zeměpis nebo přírodopis, pokud jim vyučují rozumní, usedlí učitelé. Přímo blahodárné jsou lekce starších, se životem smířených, kteří, sedíce za katedrou, přednášejí monotónním, příjemným hlasem, případně kvůli přesnosti čtou z knihy. Tito moudří mužové mají i důmyslný systém zkoušení, jež záhy odhalí třídní detektivové, takže je předem spolehlivě vypočteno, kdo bude volán. Zatímco zkoušený mele u tabule, pokud možno tiše, aby nerušil ostatní, posloupnost francouzských panovníků, oddává se třída slastnému podřimování, čtení detektivek a románů, kombinování sestav na zítřejší fotbalové utkání s tercií A, luštění křížovek a jinému vyražení. Hodiny tohoto druhu, ač o tom není v osnovách ani zmínky, jsou jedinou záchrannou přetížených študáků, skýtajíce jim zasloužený odpočinek a chráníce křehkou nervovou soustavu studujících dítek před zhroucením.

V hodině laskavého, podřimujícího pedagoga možno těž nerušeně sehrát partii šachu, dámy nebo lizaného mariáše, i kreslit karikatury profesorů nebo korespondovati s kolegou na druhém konci třídy. S úctou a vděčností vzpomínám na tomto místě svého učitele dějepisu, jenž nikdy neopouštěl svého stanoviště za stolkem a občasným, taktním „dávajte pozor“ uváděl na pravou míru příliš bujně se rozpoutavší hry nebo podzemní činnost třídy. Ve své otcovské laskavosti dopřával hochům i trochu tiché zábavné hudby, jež, jak známo, výtečně přispívá k uklidnění nervů. Koncerty byly zpočátku pořádány duetem foukajících harmonikářů a později byl vynalezen nový geniální systém třídní hudby. Mezi lavicemi natáhli nejlepší akustičtí odborníci klasy tenké provázky a struny a delším cvikem podařilo se kolektivu mladých umělců zahousti na tento nový nástrojí nejobtížnější skladby v osobitém, překvapujícím podání. Touto scénickou hudbou byly melodramaticky podbarvovány přednášky pana profesora. Vážný chorál „Hospodine pomiluj ny“ provázel výklad o počátcích křesťanství v naší zemi. „Ktož sú boží bojovníci“ buráceli při slavném vítězství u Domažlic, jásavá bojovná Marseillaisa tryskala ze špagátek, když pan profesor líčil Fran-

couzskou revoluci. Pochod vojáků Xenofontových Malou Asií byl ilustrován tehdy populární písničkou „Když jsem mašíroval přes hranici“, železní rytíři Přemysla Otakara nastupovali k boji za doprovodu písně „My jsme ta těžká váha“, postava Jindřicha Plantageneta, jenž nosil za kloboukem kručinku, byla charakterizována přílehlavě refrénem „Já jsem si ten kvíteček za čepici dal“. Výpočet oněch melodramatických představení by zabral sám celou brožurku. Tyto ukázky mají demonstrovati, co je to vzorná učebná metoda. Díky těmto koncertním představením umím totiž ještě dnes docela obstojně dějepis.

Zvláště zábavný sport je zapisování přechnutí zkoušených i vykládajícího prófy. Vítanou kořistí jsou výroky, jako „sopka je takový klobouk, který chrlí popel“, „pivo se vaří z pívové řepy“, „Libuša sa preto vydala, pretože na ňu chlapi šomrali“ atd., z nichž mnohé se staly slavnými. Kvůli pestrosti opakujeme několik klasic-
kých:

„Jan Lucemburský, když slyšel, že je někde válka, tak tam šel a vypíchl si tam oko.“

„Hus byl nejdříve veselý, ale pak ho to přešlo a stal se kazatelem.“

„Pes je věrné zvíře, ale někdy udělá něco, co se na něho nesluší.“

„Naši legionáři statečně bojovali za vlast a večer unaveni po boji bavili se v zákopech s různými zvířátky, jako s datli a podobně.“

„Myron stvořil sochu diskobola pět minut před vrhnutím.“

„Chci se státí zvěrolékařem. Odmalička jsem byl vychován mezi dobytkem“ atd.

Vděčné pole působnosti skýtají výklady učitelů, kteří přednášejí historii slohem přiměřeně vznešeným a starobylým, tedy například takto:

„Krvežíznivec Dionýsos seděl na trůně oděn v nach a zlatohláv a stůry mu pochlebovaly.“

K tomu druhu zábavy patří také ilustrování učebnic. Strnulé

portréty dějinných velikanů, busty a sochy imperátorů rázem ožívou, jakmile jim mladý výtvarník přimaluje kníry, bujné plnovousy, kotlety, brýle, cigarety a dýmky, nešetře ani majestátu populární Marie Terezie. Průbojní umělci vytvářejí na okraji knihy celé historické výjevy, osobitě pojaté, např. jak „Frankové se tlačili do Pannie“, nebo „Staří Arabové klánějí se slunci“, „Stuartovská restaurace“ (v moderním podání to bývá obyčejně restaurace zahrádní), „Novokřtenci čili anabaptisté“ (koupání anabaptisty ve vaně), „Pompeius poražen na hlavu“ (doslovně pojato) a jiné pěkné scény. Suchá slova dějepisecké knihy ožívají a jsou mnohdy vykládána svěžím, překvapujícím způsobem.

Tak například vyskytne se v dějepise světa, že „papež s Matyášem dostali se do sporu“. Jeden studentík nakreslil pohotově papeže i Matyáše v sokolských tričkách, jak se právě bezvadnou vzklopkou dostali do vzporu na hrazdě. Papež vytáhl vzpor vzorně, o napjatých pažích, kdežto proradný Matyáš má paže pokrčeny a na nohou „fajfky“, takže soudcovský sbor sedmi kurfiřtů mu srazil 0,5 bodu.

PŮVABY VĚD EMPIRICKÝCH

Značné oblibě studující mládeže těší se hodiny fyziky a chemie, pokud se ovšem nezkouší na známky. Příjemný vzruch a velkolepou kratochvíli poskytují efektní pokusy. Bylo by však chybou domnívati se, že studentstvo je tak naivní, aby v nábožném vytržení pozorovalo kousek síry, hořící modrým plamenem v kyslíkové baňce. Hlavním zdrojem zábavy je počínání paně profesorovo.

Tváře se tajemně jako Malý Bosco, snáší chemik nebo fyzik s pomocí svých fámulů na stůl záhadné přístroje, vybízejí třídu k pozornosti. Poté zapudí obětavě šplhouny na místa, zaklepe hůlčičkou o stůl a jme se čarovati.

Nejdříve předešle kouzelník delší promluvu, že přístroje jsou staré a porouchané a že je v místnosti vlhký vzduch, takže se pokus

pravděpodobně nepovede. Potom počne například prováděti důkaz, že vodík hoří.

Vyrobí elektrolyticky zmíněný plyn a pokouší se plniti jím mýdlové bublinky. Bublínky poletují nad stolem a černokněžník je pronásleduje se zápalkou v ruce, povzbuzován sportovním žactvem. Stane se někdy podivným řízením osudu, že některá z bublinek vzplane. Celá třída předstírá úžas hlučným, dětsky naivním „jeééé!“. Tu ďábelský chemik, zpit úspěchem své produkce, počne křepčiti, radostně tleská, mne si ruce a září samolibou pýchou. Ochotně opakuje pokus donekonečna, při čemž bavící se třída různými projevy nadšení podněcuje ješitnost dětinského vědce.

Za zmínku stojí také experiment s Geisslerovými trubicemi, jenž se koná za úplné tmy. Čaroděj dá zatemnit posluchárnu, zhasne světla a potřepává trubkami, jež září neónovým světlem. Ze třídy zaznívají ustrašené skřeky dítek, která předstírají, že mají strach. Když se opět rozsvítí, skýtá chemická posluchárna obraz vpravdě surrealistický. Těžko se dá vysvětliti, jak se koš na papír dostal na lustr, kde se vzalo na stole mezi zkumavkami staré, rozšmaťchané perko, jaké magické síly dovedly v krátké době navršiti z těžkých lavic velkolepou pyramidu, který duch temna ukradl z kabinetu páne profesorovu buřinku a posadil ji na hlavu počestnému šplhounovi a mnoho jiných záhadných dějů. Tyto problémy, hodné pozornosti okultistů, řeší obyčejně materialistický kárný výbor kantorů a trpí za ně celá třída.

Tím jsme se dostali k důležité fázi středoškolských bojů, kdy totiž student, zápolící s kantorstvem, dostane se do konfliktu se školním řádem, což nastane tehdy, když ho kantor přistihne, čili nachytá. Bude o tom ještě řeč v kapitole o výchově budoucích gentlemanů na našich středních školách. Zde však podáme zatím stručný přehled běžných školních deliktů, jakož i ukázky dosud neznámého a neprobádaného druhu literatury, jímž jsou bezesporu zápisy v třídní knize.

O MRAVECH A NEMRAVECH LIDU ŠTUDÁCKÉHO

Běžný poklesek, jímž se správný študák denně prohřešuje, je takzvané vytrhování. Je to souhrn těchto odporných činů: provinilec pošťuchuje sousedy, šeptá, otáčí se, kope spolužáka, jenž sedí před ním, a pohlavkuje druha, který ho kope odzadu, vrtí sebou, šoupá nohama, pokřikuje a činí polohlasné poznámky k výkladu. Jinoch, který neprovozuje žádný z vypočtených zde sportů, měl by býti prohlédnut psychiatrem. Opačný zjev, to jest mladý muž, jenž projevuje vysoký stupeň čilosti, zve se „živl“, „neklidný živl“, „zloduch třídy“, „klacek“. U dívek se vyskytuje pošťuchování v menší míře, zato však bují mezi nimi podivuhodná brebtavost.

Je-li ve třídě více živlů, způsobují takzvaný neklid, který z původního šumění se stupňuje v hlučení a vrcholí tygřím řvaním. Každá třída jakožto kolektiv se vyznačuje jiným druhem řevu a zkušení, staří pedagogičtí vlci rozpoznají vycvičeným sluchem podle hulákání, která třída právě pádí po chodbě do tělocviku. Dívčí třídy vyvinují toliko odporné pištění, jež směšně kontrastuje s bojovým rykem mužů.

Řev zaznívá ze tříd obyčejně před vyučováním a je pro kantora stejně nezbytným živlem jako pro pilota hukot motoru. Řev, vyluzovaný třídou, umožňuje prófovi junácký nástup k vyučování. Jako krotitel mezi šelmy vrhá se učitel do hulákající třídy a hromovým „ticho“ přeřve celý povykující kolektiv. Potom prásá učebnici do stolu, volaje:

„Kdo to tu řve jako kráva?“

Ve výjimečném případě bývá ve třídě ticho zrovna posvátné. Je to tehdy, když profesor dlouho nejde a svitne naděje, že snad onemocněl nebo zaspal. Po pěti minutách napjatého ticha čekání zavřou se opatrně dveře a ve třídě nastane hrobové ticho, aby ani sebeneopatrnější ševel nepřilákal některého z učitelů, jenž náhodou slídí po chodbách.

Nemůže-li docent s některým „živlem“ svést nic, tak říkájíc po

dobrém, odhodlá se zvěčnit jej v třídní knize. Citovali jsme již jeden půvabný zápis v třídnici a neváháme uvést zde několik zvláště pozoruhodných, aby čtenář poznal tento jedinečný druh krásné prózy. Pripojené ukázky svědčí, že zápisy v třídnici vynikají osobitým slohem, podivuhodnou koncepcí a mnohdy dorůstají výše přímo básnické. Tak například:

„Volánek při mé hodině vytrhuje mluvením a polohlasně šumí, doufaje, že zmizí v množství.“

„Kletečka Cyril šeptá při matematice, ale nešeptá, jako se šeptá, nýbrž . . . ééé . . . , aby mne to zlobilo.“

„Pri hodine telocviku Kropáč skákal bez dovolenia na kozu, a keď bol napomínaný, robil sa sprostým na spôsob Švejka.“

„Kománek je drzý takto: Nařizují žákům, aby si přinesli na latinskou úlohu sešity a pera. Kománek: „Prosím, můžeme si přinést taky překlad?““

„Borůvka užívá v české úloze úmyslně namísto spojky „protože“ archaického „antož“, aby tím uvedl v posměch stejnojmenného učitele přírodopisu.“

„Holeček starší krákorál při zpěvu falešným hlasem, předstíraje, že mutuje. Před školou však zpíval zvučným basem vulgární píseň, čímž jednak dokázal, že zpíval falešně z uličnictví, jednak žádám o přísné potrestání, nebo píseň byla neslušná.“

„Juraj Benko bol skrytý za pecou, a keď som vstúpil do triedy, vyskočil odtiaľ, majúc na hlave akýsi zbojnický klobúčik, tak že som sa musel zasmiať, čím vážnosť hodiny veľmi utrpela.“

Pan třídní, jehož povinností je vyšetřiti zločinnou pod staty zapsaných deliktů, upadá často do rozpaků, neboť mnohé z nich jsou mu tajně sympatické. Tak hned případ se „zbojnickým klobúčkem“ si dal ještě jednou opakovat a musel se rovněž zasmíat, čímž vážnost zápisu velmi utrpěla. Jiná taková žertovná aféra vypukla, když dozírající docent přistihl kvintány, jak střílejí skleněnými rourkami špendlíky do obrazu, znázorňujícího domorodou slavnost v Timbaktu. Při bližším ohledání „corporis delicti“ se zjistilo, že zásahy

byly vpravdě mistrovské. Jeden špendlík uvízl v zádi jakési veselé opičky, ostatní střely dostal král Tuarégů přímo do objemného břicha, což na vzdálenost pěti metrů byl výkon ohromující. Kromě toho demonstrovali tím žáci svůj odpor k vypasenému monarchovi a třídní byl nucen pochváliti je za mistrovské trefy i za demokratické smýšlení. Trest provinilcům byl vyměřen ve výši 37 Kč a byli jím postiženi hlavně rodičové čarostřelců, ač ve skutečnosti jim mělo býti gratulováno.

Nemenší problém vznikne, když nepořádná dívka si špatně zamkne skříňku, takže z ní čouhají tkaničky od bot, což uráží krasocit mimojdoucích terciánů, a tkaničky prostě uřežou. Pedagogický um třídního je pak podroben těžké zkoušce, neboť když domlouvá provinilcům, musí zachovat vážnou tvář.

Zápisy do třídnice jsou jedinou zbraní profesorů, kteří vyučují nepovinným předmětům, z nichž se nepropadá. Zde se osvědčuje tento druh trestu jako nouzová výpomoc k udržení jakéhosi pořádku v hodině, neboť jinak by nastaly v učebně poměry připomínající mexickou revoluci.

A nyní, když jsme seznámili trpělivého čtenáře s podstatou jednotlivých předmětů a normálním průběhem vyučování, čili, jak zní úřední termín, „výučby“, přikročíme k vrcholné fázi boje mezi štuďáky a kantory, již je zkoušení na známky.

ČÁST ČTVRTÁ

Umění obstát při zkoušce

Nejprve musíme vysvětliti, proč onen nerovný boj, při němž dospělý, vyvinutý muž vrhá se nesportovně na slabé dítko, zove se eufemisticky zkoušení.

Termín je dosti přiléhavý. Zkoušení je oboustranné. Profesor zkouší, jak by žáka potopil, užívaje k tomu svých bohatých zkušeností, a rovněž zkoušený zkouší, jak by uklouzl zkoušejícímu, a mnoho zkusí, než je vyzkoušen.

Čtenář, sledující pozorně naše vědecké statě, seznámil se již poněkud se zkoušením tak říkajíc informačním, kdy docent, hopsaje po třídě, ukazuje na žáky prstem a „ťuká“ tu i onde, zkoumaje slabiny nepřítelovy. S blížící se konferencí roste odvaha a bojovnost kantorova, jeho nájezdy se stávají častějšími a zhusta podniká i trestné expedice k zadním lavicím, což nelibě nesou staří repetentští kovbojové, kteří v klidném zadním pásmu si vyřizují svou soukromou korespondenci. To vše svědčí neklamně, že se blíží finálový zápas.

Muž za katedrou takticky vyčkává teplých jarních dnů, kdy mládež, podléhající volání divočiny, tráví celé odpoledne na hřišti. Jakmile tato příznivá doba nadejde, vykope pedagog válečnou sekeru a uloží tučné „opáčko“.

Účinnost náhlého úderu je zvýšena vzornou spoluprací na celé frontě. Profesorská brigáda rozpoutá velkolepou ofenzivu podle dobře připraveného plánu.

„Já vím, že máte ještě jiné předměty,“ říká uznale každý z učitelů, aby se zbavil hryzení svědomí, „ale nemohu si pomoci.“ Nemůže-li si profesor pomoci, musejí si pomoci žáci sami. Metody studentské svépomoci jsou pestré a důmyslné.

Riskantní systém je takzvaný dribling, čili česky kličkování. Mistrů driblingu je nemnoho a bývají chloubou třídy. Základním předpokladem k úspěšnému driblování je jedna dostatečná, získaná za opsanou úlohu, nebo řekněme za slovíčka, na která se mistr jednou připravil a náhodou byl tažen. Jakmile dosáhne tohoto dílčího úspěchu, zahájí mistr soustavné ulejvání, nedostaví se na další úlohu, při zkoušení se mu spustí z nosu krev a posléze dostane před závěrečným opakováním nějaký ten těžký nervový ořes. Bezmocně zuř, napíše mu obelstěný učitel dostatečnou, připojiv k ní výhrůžný komentář, že si na něj dá v příštím období pozor.

Velkolepých vítězství nad mistry v ulejvání dosahoval jeden populární pan profesor, jenž vyslídil švencíře v městském parku nebo na plovárně a zkoušel je z francouzské konverzace. S úctou a obdivem naň vzpomíná mladý pražský advokát, jenž kdysi coby švencíř byl zaskočen v podolských lázních a pokusil se uniknouti plaváním na druhý břeh. Byl však v půli Vltavy dostižen houževnatým franštinářem, jenž na něho začal dotírat rafinovanými otázkami. Vysílený a zdeprimovaný studentík vylezl posléze na kolem jedoucí vory a pan profesor, funě a stříkaje jako mrož, volal za ním posměšně: „Slabá dostatečná, kamarádičku, máte štěstí, už jsem vás chtěl potopit.“ Není jisto, myslil-li to obrazně, nebo zda chtěl dát nezdrábnému žákovi pasáka. Zaznamenáváme tuto příhodu jako zvláštní případ, kdy zkušený i zkoušející při zkoušení plavali.

Ukázali jsme již dříve na jednom drastickém příkladu, že úděl švencířů není právě růžový. Proto většina žactva volí mužný způsob boje, totiž postavit se tváří v tvář nepříteli na stupínku.

„Nic od vás dohromady nechci,“ praví kantor výsměšně, „jen to, co je v knize.“

V knize je toho jen 40 hustě potištěných stránek, do nichž snesl jakýsi pracovitý odborník cenné výsledky svého dlouholetého bádání. Odborníci totiž, kteří sestavují učebnice, nevzali dosud na vědomí, že kromě jejich vědeckého koníčka má nebohý středoškolaček ještě dost jiných předmětů. Podivil byste se, velectěný, kdybyste

letmo nahlédl do takové kvintánské učebnice franštiny. Vy jste zajiště člověk vzdělaný, mluvíte plynně francouzsky a možná, že jezdíte na prázdniny na slunnou Riviéru. Nicméně byste musel tuto znamenitou učebnici čísti se slovníčkem. Nejinak je tomu v jiných vědních oborech. Všecky nové objevy, výboje a triumfy vědy se prostě připlácnou k staré látce — dříve sto, nyní tři sta stránek, račte si nezávazně prohlédnouti náš bohatě zásobený sklad středoškolské učenosti.

Kde to nejde, například v latině, která díky zániku říše římské zůstává ve starém rozsahu, vymysleli si rafinovaní pedagogové jinou záludnou metodu. Posunuli obratně jazyk starých, sveřepých Římanů do tercie a látku za prvé čtyři roky nacpali se značnou dávkou geniality do tercie a kvarty. Ve vědě jako v dopravnictví. Dříve čtyři, nyní pouhé dva roky, stachanovci překonání.

A tak jen ta matematika zůstala v původním rozsahu, ale to se časem poddá.

Dlužno objektivně uznat, že moderní pedagogové na to jdou od lesa. Staří pošetilí vychovatelé zakazovali studentům hrát fotbal a plížili se obratně podél ohrad, aby přistihli žáky, holdující této zvrhlosti. Novodobí učitelé to dělají lépe. Tady máte, holoubci, naučný slovník, nadřete ho z paměti a pak si hrajte podle libosti.

Zdá se však, že lid studentský učinil za poslední období nemenší pokrok než věda a technika. Představme si, že takové generální opáčko se páčí okrouhle ze všech předmětů asi na 200 stránek. Bůhví proč se to jmenuje opakování; opakovati totiž lze jen to, co už člověk umí, nemožno však opakovati si 200 stránek, které študák předtím vůbec neviděl. Přes tyto handicapy dovedou mnozí obratní virtuosové zdolat takových dvě stě stránek za jedno odpoledne jako lehce stravitelnou pokroutku, aniž by vynechali tréninkový mač s dorostenci místního S. K.

Znovu upozorňujeme, jaký obrovský pokrok od dob scholastiků učinilo lidstvo na tomto poli, díky racionalizaci, taylorismu, stachanovštině a patrně i podstatnému zduření mozkových závitů.

Tolik předesíláme k výkladu o technice zkoušení a metodách úspěšného členění zkoušejícím.

METODA ŘEČNICKÁ

Dosud, tuším, nebyla napsána příručka o umění obstáti s úspěchem při zkoušce. Umění toto však existuje a neznámí géniové z řad studentských přivedli jej k obdivuhodné dokonalosti.

Všechny metody počítají se základní pravdou, že se od žáků nechce, aby něco věděli, čili uměli, nýbrž aby odpovídali na otázky muže za katedrou tak, aby týž byl spokojen.

Metoda řečnická je velmi účinná. Vyžaduje bystrého a pohotového junáka, jenž vyniká květnatým slohem. „Co víte o bitvě u Aigos Potamoi?“ táže se kantor.

Z otázky vyrozumí zkušený mladík, že u jakéhosi Aigos Potamoi byla jakási bitva, a potlačiv svůj údiv nad tímto překvapujícím sdělením, jme se sytě líčiti podrobnosti krutého boje. S nadšením popisuje, jak se šiky ježily kopími těžkooděnců a přilbice plály zlatými pablesky v záři vycházejícího slunce. Jak na levém křídle se srazili jezdci tak prudce, že se koně vzepjali a bojovníci dotírali na sebe zblízka meči, které zvonily o kovové puklice štítů. Kantor užasle naslouchá, a poněvadž o tom v knize nic není, je jat obavou, že by se mohl blamovat, kdyby chtěl zasáhnout do ohnivého výkladu řečníkova. Kýve pochvalně hlavou a mručí:

„To mi stačí. Vidím, že jste pilně studoval a že máte i rozsáhlé vědomosti soukromé.“

Načež blahosklonně posílá vítězného jinocha do lavice. Říkám úmyslně jinocha, neboť dívky, ač jinak vynikají výmluvností, neoplývají obvykle tímto darem řečnické intuice.

UMĚNÍ ZAHNOUTI ZA ROH

Tento způsob možno nazvat vědeckým termínem „únik do sféry studentovi známé“.

Kantor vyzve svou oběť, aby vyjmenovala například čínské řeky. Mladý muž zná sice jenom jednu, nicméně s chladnokrevností plavce, jenž se vrhá do maelströmu, spustí plynně: „Největší čínskou řekou je Huang-Ho čili Žlutá řeka, smutně proslulá katastrofálními povodněmi. V době jarních dešťů vystoupí často dravé proudy ze svých břehů . . .“ a následuje strhující popis zhoubných záplav zmíněného veletoku. Kantor se sice dalších řek nedočká, ale otřesen strašnými následky čínských povodní, uzná nakonec, že žák přece jen něco uměl.

Je mnohdy třeba značného umění stylistického, aby zkoušený hladce a nenápadně „přeladil vlnu“ a dostal se z macarata jeskynního ke kočce domácí, nebo z diamantových polí k výrobě umělých hnojiv.

Rozhodně nesmí vypadat únik takto: „Svatý Václav byl zavražděn svým bratrem Boleslavem, drže se kruhu u dveří kostelíka. Po něm vládl později Ferdinand Dobrotivý . . .“ Nebo třeba: „Vodu rozeznáváme pitnou a minerální. Minerální se vyskytuje v Poděbradech, jež jsou nazvány podle Jiřího Poděbradského. Když Jiří poznal, že to s Matyášem nepůjde po dobrém, vytáhl proti němu do pole . . .“

Úkol je ještě ztížen zavilostí mnohých docentů, kteří ruší vysílání „fadingem“ čili „šťouráním“ a nevrlymi poznámkami, jako „mluvte k věci“ nebo „na to se neptám“.

KDYŽ BUDDHA SPÍ . . .

Ideálním objektem pro podobné rétorické výkony jsou životem unavení učitelé, kteří se dají zkolébat několika plynně přednesenými větami a počnou podřimovat nebo v duchu kombinují, co bude dnes

asi k obědu. Pro takový případ, týká-li se to dejme tomu češtiny, má důmyslný študák naučen životopis libovolného spisovatele, do něhož dosadí jako do rovnice jméno autora, na nějž je právě tázán. Jakmile zkoušený zpozoruje, že kantor upadl do stavu „nirvānam samprasarána“, což je podle učení indických joginů stav nepřítomných duchů, počne tichým hlasem chrlit ze sebe takovéto literární senzace:

„Vítězslav Nezval pocházel ze zámožné pražské rodiny. Jako sedmnáctiletý jinoch zahořel láskou ke své učitelce hudby Karolíně Mužákové a odejel s ní do její rodné vísy Světlá pod Ještědem, kde napsal slavný román ‚Kříž u potoka‘ atd., atd.“

Je věci spartánské disciplíny a kamarádského sebeovládání, aby třída tlumeným pochechtáváním nevyrušila pan a profesora ze snění.

Takový velkolepý plavecký výkon stává se ponurým, temným mystériem při zkoušce zralosti, řečené maturita. Tomu ovšem musí být věnována zvláštní kapitola.

ZKOUŠKA ZRALOSTI

Řekli jsme, že zkouška maturitní je temným mystériem, a jsme dlužni vysvětlení tohoto nejasného tvrzení.

Nuže, musíme nejdříve odhaliti úžasný fakt, že odvěcí nepřátelé stávají se při tomto obřadu jakýmsi spiklenci, mezi nimiž vládne vzácná svornost a téměř pudové sblížení.

Jakmile se totiž študák probíjoval úskalími opáček, kompón, postupek a reparátů k maturitě, přestávají kantoři ukládat o jeho blaho a považují za věc cti, aby borec, zocelený osmiletým zápasem s předměty a docenty, byl prohlášen za zralého muže. Nikoli však zralého na „pecku“, nýbrž zralého pro takzvaný praktický život, což je termín venkoncem záhadný a my se nebudeme pokoušet o výklad, neboť to nepatří do středoškolského kosmu. Plyne z toho nutný závěr, že až do maturity vede študák život nepraktický, načež

když se za ním bouda definitivně zavře, ocitá se na ulici, čili v životě praktickém.

Zahájiv kariéru oktávána, dozvídá se študák od svých ustrašených učitelů, že se maturita blíží. Dokonce se blíží kvapem, jak tvrdí souhlasně všichni docenti třídy osmé, rvouce si při tom ustarané šediny. Študák záhy pozná, že sbor je zachvácen bledou hrůzou. I počne se flákati, přenecháváje pánům profesorům starost o zdařilý průběh závěrečné zkoušky.

Kantoři nejprve vyhrožují, potom varují, pak tvrdí, že je jim to jedno, ať to dopadne jak chce, a když to neúčinkuje, počnou naléhati a apelovati na studentskou čest, povzbuzují žáky, aby se vzmužili, vyslovují naději, že jako sportovci a gentlemani nenechají studenti své učitele ve „štychu“, a posléze, když čas s železnou pravidelností plyne dále a maturita je za dveřmi, prosí, zapřísahají, zaklínají, a dovolávající se všech božstev a velikanů dějin, zoufale lamentují:

„Dělejte něco, lidi, propánaboha, dyk to bude hrozná ostuda.“

Študák se popásá se značným zadostiučiněním na smrtelných úzkostech svých bývalých trýznitelů a se zájmem čeká, jak docenti vyřeší svízelnou situaci.

V této napjaté atmosféře nadejde doba maturitních písemných prací. O osmé hodině ranní shromáždí se dav oktávánů před učebnou a na mírně pobledlých tvářích je vidět, že začínají chápat vážnost situace. Jakkmile zazní zvonek, příkluše po bezvadném startu pan docent s panem ředitelem, oba rovněž pobledlí, takže bledost je všeobecná. Třesoucím se hlasem vyzve pan profesor oktávánstvo, aby zasedlo do lavic a sám zaujme vyčkávací postoj u tabule. Pan ředitel, jenž třímá v ruce obrovité zahradnické nůžky, loví chvíli po kapsách, mruče polohlasem „Ježíšmarjá, kde jsem to nechal“, až posléze najde zapečetěnou obálku, rozstříhne ji a podá obřadně panu profesorovi. Týž vyjme s napjatou tváří z obálky maturitní témata, napíše je na tabuli a první kolo velikého mače je zahájeno. Pan ředitel, zhostiv se takto čestného výkopu, odchází, ponecháváje věci svému osudu.

Poměrně nejsnadnější bývá česká práce. Nejoblíbenější námět je takzvaná úvaha. Oběti je některý čelný básník, o jehož verších nutno uvažovati písemně okrouhle asi čtyři hodiny, a to tak, aby se tím popsaly aspoň dva půlarchy. Nadpisy úvah jsou impozantní. Např.: „My bijem o mříž, ducha lvi, a my ji rozbijeme“, nebo „Byť stokrát zpět byl člověk hozen, stokrát nesměl k slunci hledět, vždy vstane jako znovuzrozen, jak řekne sobě: „Já chci vědět!““ Lev ducha, jenž si takovou úvahu zvolí, plácá pustě, co ho napadne, načež po čtyřech hodinách vstane jako znovuzrozen a jde se na oběd. Zatímco mladí lvi popisují papír, pobíhá starý tygr okolo nich a opravuje jim gramatické chyby.

Ještě poutavější je písemka filologická, ať už německá, francouzská nebo latinská. Zdanlivě skýtá při tom třída obraz obyčejné kompozice. Žáci smolí překlad sehnuti nad svými lejstry a jeden k tomu cíli ustanovený docent bdí nad řádným průběhem zkoušky. Poslání orgánu dozorčího je však v podstatě odlišné od funkce kantora při komponě. Kdyby totiž při kompozici profesor odešel ze třídy, študáci by úlohu opsali na výbornou. Při maturitní nesmí učitel opustit učebnu, poněvadž by zrazení maturanti s písemkou nehnuli. Proto zaujímá učitel postoj startovní, a jakmile uvidí někde zoufalý pohled, kvapí k ohroženému, aby mu pomohl zdolatí překážku.

Dojemné drama odehrálo se na jednom slovenském ústavě při francouzské maturitní práci. Franština, jak známo, je jazyk odporně květnatý, takže sami Francouzi se v něm nevyznají. Vyskytne-li se totiž téma odlehlé, musí se pan profesor pečlivě připravit na slovíčka a frazeologii. Docent franštiny navrhuje tři různé druhy témat. Volné vyprávění, například „Rozmach letectví v době poválečné“, reprodukci povídky, která se žákům přečte česky, a posléze překlad z franštiny do češtiny. Příslušní činitelé zvolí z nich dvě, obyčejně překlad a jedno z druhých dvou zašlou zpět v zapečetěné obálce. Dozrávající muži si pak šmahem vyberou překlad do češtiny nebo slovenštiny, který se dá se slovníkem jakžtakž sesmolit.

Pan profesor, jenž je hrdinou onoho malého dramatu, navrhl

jedno pěkné volné téma a jakousi povídku z novin o žraloku, jejíž děj se odehrává v Austrálii. Spoléhaje pak na to, že si třída zvolí jako obvykle nejmenší zlo, totiž překlad článku do slovenštiny, nepřipravil se na téma australské, a netuše zradu, vytáhl lejstra z obálky a hle! — překlad nikde. Volné téma bylo rázu obchodního, a tak romanticky založení abiturienti se rozhodli pro žraločí povídku. Byly v ní překrásné námořnické fráze a úsloví, která se ovšem v slovníku nevyskytují. Je pravděpodobné, že absolvent francouzské námořní akademie by byl tuto práci svedl na dostatečnou.

Pan profesor sice uměl francouzsky docela pěkně, ale v námořnictví se nevyznal, o žácích ani nemluvě. Ti by toto téma asi sotva vypracovali slovensky. Proto, když byl text dvakrát přečten, upřeli všichni pohledy plné důvěry na svého učitele. Ducha přítomný ten muž však neztratil hlavu. Vyzvav žáky, aby měli chvíli strpení, pádil do sborovny, sehnal všechny slovníky a pomůcky, vyběhl tryskem ventre a terre do učebny a jal se psátí nejdůležitější fráze na tabuli. Mezitím již cválal hbitý posel ke knihkupci, kde byly šťastně nalezeny jakési příručky o francouzském námořnictví a dopraveny neprodleně do gymnasia. Úkol docentův byl znesnadněn tím, že maturanti byli rozděleni na dvě skupiny ve dvou různých učebnách. Jakmile je zásobil nejnужnějším materiálem, řítil se opět do sborovny, příručky byly již šťastně na místě, obětavý franštinář zpracoval část úkolu a oběhl s ní obě učebny, načež pelášil znovu do sborovny, aby vyrobil další dávku.

Povzbuzován sportovně založenými kolegy, kteří mu měřili na stopkách čas, dokončil hrdinný filolog včas celou písemku a doručil elaboráty do obou učeben, což i s kolportáží, svačinou, masáží lýtek, kterou nezištně provedl tělocvikář, a psaním na tabuli trvalo přesně tři hodiny čtyřicet pět minut, šestnáct vteřin a odpovídá dobremu času na 50 kilometrů vytrvalého běhu.

Přitom jeden maturant přes veškerou mateřskou péči učitelovu dokázal zbodat žraločí povídku na pětku a byl za to znechucenými spolužáky zboulován.

Tolik o písemné předešle zkoušek zralosti. Je již zajisté každému jasno, že z pánů profesorů stávají se pomahači a spřeženci maturujících, neboť jde o český ústav. Nepřítelem, jenž bdí nad řádným průběhem zkoušek, je chmurný předseda, bytost neméně strašná jako pan inspektor. S napětím očekává sbor učitelů třídy osmé, kdo bude jmenován pro blížící se maturity.

„Je to dobrý, kolego,“ medí si pan třídní oktávy, „přijde nám na maturitu klasický filolog. Oni jsou strašně slabí v matematice a tomu on asi houby rozumí, co myslíte?“

„Je to jistý?“ zvidá matematik. „Už je to tu úředně.“ Po tomto ujištění si matykář počne mnouti radostně ruce a pokřikuje: „Ti pacholci mají štěstí. Ha, ha!“

Matematická část zkoušky zralosti má potom ráz veseloherního představení. „Vypočítejte úroky z jistiny 367543 . . .“ diktuje matyk. Študák počítá. Počítá tak říkajíc blbě. Když toho má dva řádky, vece učitel počtářství: „Toto je dobrá metoda,“ načež smaže tabuli a řekne žoviálně: „A nyní to zkusíme ještě jiným postupem.“ Souhra je tak dokonalá, že pan předseda, jenž se tváří odborně a sleduje napjatě řešení příkladu, netuší, že naň byla postavena chatrč.

Bohužel, někdy pan předsedající projevuje znalosti přímo polyhistorické, vrtá do všeho, projevuje vynikající znalosti chemie, plete se do latiny, matematiky i geometrie, a dokonce odmítá uznat vycpaného křečka za šelmu posvitou.

Stává se potom, že tento strašný muž, jenž rozumí kdejaké obskurní vědě, začne ukazovat svůj lví spár a doráží na plovoucího maturanta rafinovanými otázkami. V maturitní komisi vypukne panika. Dochází k dojemným scénám. Pan předseda-matematik začne zčistajasna zkoušet latinu. A hle, krutý latinář, jenž po pět let nazýval pana kandidáta vředem na beztak již zpotvořeně tváří zeměkoule, že ten klacek musí být ze studií odstraněn, napovídá, zoufale kroutě ústy. A za zády páně předsedovými snaží se neméně krutý pan ředitel posunky, prostnými, baletem a jakými černošskými tanci naznačit zkoušenému, že Caesar, spatřiv utátou hlavu

Pompeiovu, hořce zaplakal.

Spásný okamžik nadejde, když pan předseda, znechucen čtyřhodinovým posloucháním moudrostí dozrávajících mužů, začne zívát a posléze si mírně zdřímne. Tu za němého souhlasu kolegia vědců, kteří donedávna pranýřovali každé chybné slovíčko, plácá pan kandidát podivuhodně popletené nesmysly tak dlouho, až se předsedající probere a vyřkne osvobozující formuli: „Tak to by stačilo.“

Během zkoušky, při níž probíhá důležitý proces dozrávání po osmiletém rašení, zasedají v pozadí maturitní síně mužové a ženy, uznání již zralými, kteří dozráli o něco dříve díky začátečnímu písmenu svého jména, a se shovívavými úsměvy naslouchají odpovědím těch, kteří teprve dozrávají, a utěšují nezralé nešťastníky, odsouzené k čekání na poslední turnus.

K muži, jenž právě dozrál, přistupují laskaví učitelé a oslovují ho otcovsky: „Tak vám gratuluji, pane Vondráčku.“ Pan Vondráček přijímá blahopřání se samozřejmou nonšalancí, jako by dělal maturitu dnes a denně, ale v duchu se šíří spravedlivým hněvem vůči sobě samému, neboť ho mrzí onen vy cpaný křeček, kterého nepoznal.

Pravá veselost vypukne teprve na závěrečném banketu, k němuž jsou přizváni i páni profesori. I vyjde tu najevo, že jsou to docela příjemní a družní páni, eventuálně dámy, kteří, když se zábava rozproudí, naléhají na třídního komika, aby jim předvedl jejich vlastní karikatury, a s požitkem naslouchají svým výrokům, jež jsou předcítány z třídního časopisu.

Drsný latinář přinese s sebou obávaný notes a ochotně dává nahlédnouti do jeho tajů. I připíjeti si možno s bývalými nepřáteli a zatančiti s nimi za zvuku řízného djezu. Mladší páni a dámy zdrží se i přes půlnoc, kdy se tance mění v excentrická sóla, až posléze se vytráí i tito mohykáni a tlum zralých mužů počne řádit. Podnikne se okružní pout' po různých nočních podnikách, přičemž každý předstírá, že je namol, ačkoli má ve skutečnosti dvě malá piva. Rovněž se pořádají pouliční výtržnosti za zvuků mužných písní,

potácející se šplhoun pokřikuje odvázně, že mu může říd'a s celou boudou vlézt na záda, dosud nevinné protekční děcko třese kandelábrem a lucernou volajíc: „Kluci, je první máj, pojďme třást chrousty!“ Druhý šplhoun navrhuje, aby bylo přeneseno zednické lešení o ulici dál, a ráno prý zedníci budou bít jiný dům. Spatřivše strážce pořádku, sešikují se výtržníci na okraji chodníku a jdouce jako husy, pokřikují na policistu: „Kouknou, že deme rovně.“

Rameno spravedlnosti se chystá zakročiti, ale jakmile se dozví, že jde o abiturienty, odvrátí se decentně a pozoruje oblohu.

Jak vidno, neliší se maturitní flám valně od jiných podniků toho druhu. Jakož vůbec mladý muž, vykonav zkoušku zralosti, přestává být študákem v ryzím slova smyslu. Neboť studium vysokoškolské je jen chabým odleskem junáckého ducha střední školy.

Jeví se tudíž vhodný okamžik zakončit toto učené pojednání. Nechť však čtenář ještě dovolí dotknouti se letmo výchovy mladých lidí na střední škole. O tom viz poslední část naší rozpravy.

ČÁST PÁTÁ

*O výchově gentlemanů, jakož i o duši moderního děcka
a o reformě střední školy*

VÝCHOVA GENTLEMANŮ

Výchova, jak známo, je druhým vznešeným posláním kantorstva vedle výučby.

Výchova dítek střední školou povinných opírá se o školský řád, v němž dostane se studentu poučení, co se nesmí dělat a jaké tresty atd., viz předešlé. Pedagogická činnost kantorů spočívá v tom, že bdí nad tím, aby žáci dělali, co musejí, a nedělali, co nesmějí dělat.

Jelikož pak školský řád nevyčerpává všechny netušené možnosti, jež se vyskytují v bohaté praxi školní, pečuje sbor oběžníků a nařízeními, aby žákům bylo přesně známo, co se musí a co se nesmí. Občas vysvitne na pedagogickém nebi hvězda nevšedního jasu, jež se snaží vštípit žákům správné zásady o tom, co se má dělat.

Výchovné úspěchy řádů a nařízení jsou nepopíratelně značné. Včas vydanými zákazy jsou totiž žáci upozorňováni na zajímavé podniky, jež by jim jinak ušly.

Je například truchlivým zjevem, že dnešní mládež nejeví valného zájmu o poutavé erotické filmy se strhujícími názvy, jako „Když vášně temně vře“, „Tajemství ložnice paní Evy“ a takové krásné věci.

Vyskytne-li se podobné dílo v místním biografu, zůstane studentstvo lhostejným k temným vášním, vyjma ovšem fotbalovou. Stačí však, aby ředitel poslal po třídách oběžník, že se návštěva filmu žákům ústavu přísně zakazuje. Vypraví-li se toho večera opilý profesorský zvěd do biografu, nachtýtá tam půl kvarty, početný houf

kvintánů a někdy i některého sextána, jenž zakrněl na nižším stupni vývoje. Toť prvý blahodárny vliv profesorského zákazu.

Dalším výchovným činem je perzekuce provinilců. Rozpoutá se přísné vyšetřování a tresty jsou moudře odstupňovány podle toho, byl-li žák sveden k poklesku mravně zvrhlým druhem, nebo šel-li holdovat temným vášním z vlastního popudu.

Díky tomuto pedagogickému postupu je na příští film opět nával. Návštěva kina se stává vzrušujícím dobrodružstvím. Zákazem se také podporuje vynalézavost žactva, jež se plíží do kina až po zhasnutí světel a ukrývá se v přestávce pod sedadly. Vyskytují se i případy maskování pomocí plnovousů, které zejména kvartánům dodávají rázovitého vzhledu. Jak vidno, starají se pedagogové vzorně o to, aby rozdmýchávali a udržovali klesající zájem mládeže o erotické filmy.

Hlavní podíl má na tom ovšem onen agilní zvěd, o němž jsme se nahoře zmínili. Bývá to čilý pán, jenž považuje plížení a špehování za vznešený a krásný úděl stavu profesorského. Neúnavně slídí po chodbách, vniká neočekávaně do tříd, pátrá v přestávce pod lavicemi, není-li tam ukryt provinilec, jenž nechce jít na dvůr, a podniká vpády na záchod, kde vždy uloví nějakou kořist. Tato místnost je totiž odpradáвна jakýmsi debatním klubem mladé studující inteligence a je s podivem, že za krásného letního dne, když je nařizeno procházeti se o přestávkách na zahradě, nešetří študáci důmyslem a úskoky, aby se mohli nepozorovaně vlouditi do záchodku a tam strávití příjemnou čtvrt hodinku v milém, útulném ovzduší. Zde se řešívají závažné problémy doby, pokouje se, provádí tělocvik na dveřích jednotlivých kabinetů a studují se bitevní plány pro příští hodinu. Blíží-li se špeh, hlásí to obyčejně bdělá stráž u vchodu a z literárního salónku vyrazí hbitě tlupa junáků, jež se rychle rozprchne, takže kořist slidičova bývá hubená. Další zálibou profesorského zvěda je kontrola veřejných místností, hostinců, tanečních zábav, veselic a jiných podniků, kam mají studenti zakázaný vstup. Je to tentýž případ jako s návštěvou biografu. Správný patnáctiletý

muž nemá naprosto chuť jít večer na dvě piva, jelikož zítra hraje mistrák a musí být fit. Je však morálně nucen přísným školním zákazem, aby aspoň jednou dokázal mužnou odvahu a šel si zahrát večer kulečnick, který ho vůbec nebaví.

Je-li provinilec přistižen a vyslýchán zachmuřenými pedagogy, s oblibou předstírá prostoduchost a mdlou inteligenci. Výslech se vyvíjí asi takto:

„Co jste dělal вчера večer v hostinci U žaludského esa?“

„Prosím, byl jsem tam otcí pro pivo.“

„Byl jste viděn, jak hrajete kulečnick.“

„Jak prosím?“

„Netvařte se tak pitomě. Kdo tam byl s vámi?“

„Prosím, byli tam nějací hoši z kvinty.“

„Co tam dělali?“

„Měli v rukou takové hůlky . . .“

„Snad tága, ne?“

„Prosím?“

„Říkáte, že měli tága.“

„Nevím, prosím. Měli v rukou takové hůlky a jimi pošťuchovali takové červené a bílé kuličky.“

Po čtvrt hodinovém výslechu se pedagogové nervově zhroutí, vyhodí vyšetřovaného ze sborovny a sjednotí se v názoru, že student Votýpka je individuum duševně méněcenné a byl k návštěvě hostince sveden staršími spolužáky.

Aby vypěstili náležitě pevný charakter svých svěřenců, poskytují pedagogové velkodušně rozsáhlou amnestii těm, kdož se sami dobrovolně přiznají.

I to nese své dobré ovoce. Tak se stalo, že jeden proslulý akrobat, žák čtvrté třídy, zesměšňoval drze starší pány z kvinty a jsa pronásledován, unikl na záchod, kdež se zamkl do jedné kabiny. Poté se vyšvihl na dřevěnou přehradu, jež dělí menší místnůstky od společné haly, a po způsobu Maugliho z Kiplingovy Knihy džunglí dráždil nepřítele plivaje naň a potřepávaje nohama nad hlavami zu-

řících kvintánů. Potom seskočil zpět, zahnán soustředěnou palbou, a nešťastnou náhodou vrazil jednou nohou do klozetu a rozbil porcelánovou mísu. Zpozorovavše to potupení kvintáni, zajásali a šli korporativně oznámit viníka řediteli. Hbitý akrobat však nezahálel. Mrštňně se přehoupł přes přepážku, předhlonil na chodbě užaslou deputaci a vrazil do ředitelny kajicně se doznal k svému provinění. Jeho mužné přiznání bylo pochvalně kvitováno celým sborem a trest spočíval v pouhém zaplacení způsobené škody.

Jiným prostředkem k výchově budoucích gentlemanů je péče sboru o to, aby studenti uctivě zdravili své učitele. „Já si sice na to nepotrpím,“ tvrdí třídní, „ale chceme z vás vychovat slušné lidi.“

Dojemný pohled je pak na primánka, který, maje ruce v kapsách a čepici naraženou na uši, klaní se v běhu až k zemi, potká-li svého učitele. Výsledek výchovy k zdravení projeví se zejména tím, že uštváný kantor skrývá se za trafikou nebo v průjezdě, aby nemusel smeknout studentíku, jenž ho toho dne už poštěstě hodlá přeuctivě pozdravit.

Ke konání dobra je mládež vedena a nabádána domluvami, promluvami, hlubokými sentencemi v učebnicích a tresty. Jest litovati, že byl odstraněn nejpůsobivější z trestů, takzvaný karcér čili vězení, jenž propůjčoval odsouzenci jistou svatozář a získával mu vážnost mezi spolužáky. Nový školský řád rozeznává mírnější kárné prostředky, a teprve když se neosvědčí, přikročí se k trestům. Stupnice trestů má množství paragrafů a prozatím se v ní nikdo nevyzná.

Teoreticky může žák býti potrestán např. 1. domluvou třídního, 2. důtkou třídního, 3. důtkou třídního z usnesení profesorů ve třídě vyučujících, 4. důtkou třídního z usnesení profesorského sboru. V praxi to všechno znamená, že pan třídní potrestanému vynadá.

Ještě bych se chtěl zmínit o tom, jak zhoubný a demoralizující vliv na studentstvo má literární činnost kantorů. Tak například jeden profesor (jenž se nechce ze skromnosti jmenovat) napsal do novin článek o šplhounech a druhého dne mu nikdo nechtěl podat tužku, aby neupadl v podezření, že šplhá. I byl kantor nucen úředně nařídit,

aby mu tužka byla přinesena.

Autor rozpravy instinktivně cítí, že je nejvyšší čas vhodně a netvůravě ukončit přírodopisný výklad o študácích a kantorech. Pociťuje však jisté výčitky svědomí, že příliš zevrubně popisoval a odkrýval černé hlubiny duše tvora kantořiho a že by jaksi bylo na místě povědět několik slov o ujařmené duši študákově. Nuže, povězme je.

DNEŠNÍ MLÁDEŽ CO TAKOVÁ

Študák jakožto objekt vědeckého bádání měl by býti zařazen do třech kategorií. Študák pražský, respektive velkoměstský, študák venkovský a eventuálně co zvláštní odrůda študák slovenský. Pražský lid studentský má nesporně proti druhým dvěma typům náskok, jsa obklopen takzvanou kulturou, to jest biografi, výkladními skříněmi a vůbec kvasem velkoměsta. Jeví se to zejména tím, že velkoměstský studentík je rošřák velkého stylu, s nímž si kantoři nevědí rady. Mimoto má tu nepopíratelnou výhodu, že může chodit do baru a na zakázané filmy, přičemž riziko dopadení je mizivé. Dlužno tudíž vyzdvihnouti heroismus študáka maloměstského, o jehož hrdiných výpravách za zakázaným ovocem jsme již měli čest referovati. Študák slovenský jeví ze všech tří druhů největší sklony společenské a provokuje se s oblibou hromadným „zabáváním sa“ po způsobu maďarských magnátů.

Poněvadž pak se ve veřejnosti jeví touha dopátrati se, jaká je dnešní mládež, pokusí se jeden z mužů za katedrou podati o tom svědectví. Mládež, vážení čtenářové, je všelijaká. Najdete mezi ní básníky, hudebníky, myslitele, spisovatele, politiky, filatelisty, vědce, konstruktéry atd. atd. Toho všeho poskrovnu. Nejlepší odpovědi na danou otázku bude krátká historka.

Byl předváděn školní film. Přihlíželo mu 400 študáků. Film se jmenoval „Revoluce krve a ducha“ a ukazoval kontrast klidného vývoje v našem státě s krvavými převraty jinde. Bylo tam moc a

moc zajímavých věcí. Ruská revoluce, německý převrat, čínské bouře, rakouská občanská válka, pětiletka, Stalin, Hitler, Mussolini, Beneš, Masaryk, československé legie, Gándhí, fašistická Itálie, náš průmysl, armáda atd. atd. Přes hodinu to běželo a študáci klidně přihlíželi. Možná, že někteří podřimovali. Potom přišla tělovýchova. Objevilo se také fotbalové hřiště, na něž právě vbíhá jedenáctka s brankařem v čele. A tu pojednou hlediště oživilo a zaburácel hřímavý potlesk a nadšené volání. Duše študákova promluvila a pedagogy pojala hrůza.

Dnešní študák není tedy tvor politický. Škola, jak dí předpis, musí být nepolitická. Následkem toho se dozvíte v oktávě, že Rázus byl slovenský komunista a strana ľudová jsou henleinovci. Povětšinou není ani tvorem milujícím umění a literaturu. V mnohých třídách se kantor vůbec nedopátrá, co vlastně jeho žáci četli. Ptá se na Vančuru, Nezvala, Čapka, zkouší to s Nerudou nebo Boženou Němcovou, ale pak se vyptává na Victora Huga, pak slevuje na Waltera Scotta, nakonec by se spokojil aspoň s Karlem Mayem, Buffalo Billem nebo Leonem Cliftonem, ale kde nic tu nic. Nějaká děvčinka se posléze hlásí, že četla „Světlo jeho očí“. Neví se, kdo to byl Kipling. Dostojevskij nebo Tolstoj jsou neznámí páni. Mozart prý byl slavný lyžař (odpověď kvintána) a Bach byl římský bůh. Picasso je slovo záhadné a nikdy předtím neslýchané. Smetana napsal „Proč bychom se netěšili“ a „Humoresku“. To jen tak namátkou lovím z paměti. Zkrátka, zde jsme na klamně stopě.

Zbývá tudíž ten fotbal a sport vůbec. Jakož bylo v onom biografu, tak i ve třídě. Kantor hustí do studentů nějaké to latinské tvarosloví. Lid je otráven. I začne učitel pro zpestření něco o hudbě, nebo o letectví, nebo tak všelijak. Pak přejde na sport. Ha! Všechno povyskočí na svých místech, oči vykulený, ticho jako v kostele se rozhostí po klase. Kantor vypráví, jak hrávala slavná Sparta roku 1921.

Tak bychom to tedy měli. Dnešní mládež je sportovní. Zná do podrobnosti sestavy všech možných mužstev, sleduje s napětím ligu a navzájem se fackuje pro větší slávu svého oblíbeného klubu. A

nejen to. Dnešní mládež dokonce sama sport provozuje.

Je to sport podivuhodný a originální. Ani atletika, ani plavectví, ani fotbal, ani cokoliv jiného. Nýbrž čutání. Jakmile se sejde několik študáků na vhodném místě, jmou se čutati. Není to trénink kopané, nýbrž prostě čutání. Čutá se tak říkajíc do zblbnutí a po malé přestávce nanovo. Je-li študák sám a nemá vhodného kulovitého předmětu, čutá pilně do všeho, co se mu namane, do dřev, do šutrů, do zdi, do plotu nebo do drnů. Nemůže-li si delší dobu čutnout, je nešťasten a propadá brzo trudnomyslnosti.

Pošetili tělocvikáři, kteří mylně, předpokládají, že mládež chce pěstovat sport, snaží se ji získati pro atletiku, hokej, házenou nebo něco takového. Několik ochotnějších študáků se dá posléze uprositi, aby si zahráli volejbal. To jest sport, jenž nejlépe vyhovuje dnešnímu mladému lidu. Stojí se při něm na místě, člověk se neunaví a jen občas trochu povyskočí.

Ještě hůře pochodí naivní tělovědec, vyláká-li žactvo na pochodové cvičení. Tlupa sportovců se namáhavě vleče za vůdcem. Po třech kilometrech počne všeobecné reptání a kategorické dotazy, kdy bude odpočinek. Vida, že mužstvo je tělesně zruinováno, povolí pan profesor čtvrt hodinovou pauzu. Rázem oživne celý kolektiv sportovních mladíků. Vrhnu se na nejbližší plácek a počnou čutati.

Tím by byl duch současného študáctva sdostatek charakterizován.

SERIÓZNÍ NÁVRH VÁŽENÉMU ŠTUDÁCTVU, JAK BOJOVATI ÚČINNĚ PROTI KANTORŮM

Přiznáváme se kajícně, že předchozí kapitola byla rázu poněkud ponurého a jaksi se vymykala z celkového rámce pojednání, jež, ač přísně vědecké, bylo pojato veskrze junácky. Vraťme se proto v závěrečné kapitole k původnímu motivu středoškolského vyučování, k onomu nesmiřitelnému zápasu mezi študáky a kantory.

Dovolujeme si předložit študákům revoluční návrh účinného

boje proti kantorstvu. Nazval bych je metoda stachanovská. Nechtě se žáci spiknou proti nic netušícímu sboru a počnou stupňovati tempo podle známého ruského vzoru.

Představte si bezmeznou hrůzu matykářovu, až zjistí, že největší ignorant a švencíř třídy napsal za cvičení místo tří uložených příkladů celých osmnáct. Zdrčený latinář s úžasem zkonstatuje, že celá třída bezvadně ovládá konjunktivy ve větách účelových a nenaskytne se mu jediná příležitost, aby si po chuti zařval. Zeměpisec dostane nervový otřes, až notorický repetent a spáč bude hledat Aljašku zcela správně v Americe, byť i třeba v Jižní.

Nelze vypsát bezmeznou hrůzu profesora francouzštiny, kdyby k němu přistoupil propadající mladík se žádostí, aby ho vyzkoušel z gramatiky, kterou se naučil celou nazpaměť. Načež ho poprosí o zapůjčení mluvnice italské nebo španělské, poněvadž už se nemá co učit. Domnívám se, že by zdrcený prófa tiše zaúpěl a dal se na útěk.

Nemohouce uštěďřovat koule, řvát a vztekat se a zbaveni všech půvabů tichého zuření nad zkopanými kompónami, prófáci by vůči hledně chřadli a chátrali. Účinek této metody dal by se ještě zesílit vzorným chováním.

Představte si živě zděšení kantora, jenž kluše po zvonění do proslulé třídy, těše se, jak vynadá hulákajícím dítkám — a hle! Ani hlásek se neozývá z otevřených dveří klasy. Londonovo Bílé ticho, jež přivádělo k šilenství otužilé pionýry severu, nedovedlo by více otrásti polekaným mužem vědy než nehlukná třída. Nepříjemné mrazení proběhne prófovi po zádech. Vstoupí a uvidí čtyřicet vysatých mladíků, jak sedí nehnutě na svých místech, ruce majíce položeny na desce lavice. Myslím, že by ani nejotřlejší kantorský kruťas nesnesl tohoto pohledu, a odvrátiv tvář, bolestně by zaštkal.

Není ovšem vyloučeno, že by se prófové bránili způsobem stejně rafinovaným a počali by jednat s žáky jako laskaví otcové, ba snad jako pečlivé matičky. Což by byl definitivní, smutný konec střední školy.

Neboť onen junácký duch ustavičného boje kantorů se študáky

tvoří hlavní půvab studia. Postavy krutých prófů, postupem času opředené mýtickým kouzlem, zaujímají čestné místo ve vzpomínkách omšelých abiturientů střední školy. A jak svědčí souhlasné výpovědi mnoha ctihodných mužů, stává se i sivým staříkům, že se probouzejí zpoceni z hrozivých snů, v nichž byli zkoušeni z latiny nebo algebry.

Bylo by po našem soudu neodpustitelnou chybou připravit budoucí generace nějakou nepředloženou reformou o tyto hutné, nerasmazatelné dojmy.

ÚVODEM SLOVO K UČENCŮM	1	ČÁST TŘETÍ	21
SCHOLA LUDUS	2	Třída před zvoněním a po zvonění	
ČÁST PRVÁ	4	Konverzace	21
Študáci co tvorové pospolití		Zkoušení slovíček	22
Odrůdy a zrůdy lidu studentského a jeho bojové metody		Filologie klasická a moderní čili překlad, výklad a gramatika	22
Kanaďan	4	Študákova přesnidávka	25
Repetenti	4	Ars mathematica	26
Šprtáci	4	O hodinách kvalitních	27
Datlové	5	Půvaby věd empirických	28
Špiclové a žalobníčci	5	O mravech a nemravech lidu študáckého	29
Primusové	5	ČÁST ČTVRTÁ	31
Světáci, básníci, okultisté, donšajni,	6	Umění obstáti při zkoušce	
dívky a ostatní lid studentský	6	Metoda řečnická	32
Švenciři	7	Umění zahrnouti za roh	33
Študáci versus kantoři	7	Když buddha spí . . .	33
ČÁST DRUHÁ	9	Zkouška zralosti	33
Docenti, pedagogové, filologové, kolegové a kantoři vůbec,		ČÁST PÁTÁ	37
ředitelé, inspektoři, rodičové a posléze páni školníci		O výchově gentlemanů, jakož i o duši moderního děcka	
Docenti coby elita	9	a o reformě střední školy	
Vládce ústavu	9	Výchova gentlemanů	37
Kulometná rota	10	Dnešní mládež co taková	39
Tajemství sborovny	12	Seriózní návrh váženému študáctvu,	
Konféra	14	jak bojovati účinně proti kantorům	40
Pan inspektor	16		
Otcové, matičky a rodičové vůbec, sdružení i jednotliví	17		
Pan definitivní školník	18		
Proměna študáka v kantora	18		